

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Šikanovaný učitel

Bullied teacher

Vedoucí bakalářské práce: Prof. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph. D.

Autorka bakalářské práce: Tereza Minářová

Specializace v pedagogice, Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání, prezenční studium

Rok dokončení bakalářské práce: 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem vypracovala práci samostatně, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14. 7. 2017

Podpis:

Anotace

Bakalářská práce bude v úvodu obsahovat seznámení s problematikou šikany učitelů ze strany žáků. V teoretické části definuji odborné termíny a popíši šikanu obecně i s jejími projevy. Pokusím se najít její příčinu a navrhnout možné řešení situace ve prospěch učitele. Dále uvedu několik případů šikanovaných vyučujících. Práce si klade za cíl pomoci především začínajícím pedagogům v tom, jak si udržet ve třídě autoritu a kázeň.

Annotation

In introduction, the bachelor thesis includes an initiation with the issue of teachers bullied by students. The theoretical part includes the definitions of the technical terms and describes bullying in general with its manifestations. I will try to find the cause and will suggest possible solutions to prevent these situations. The thesis also mentions several cases of bullied teachers. The thesis aims to help especially novice teachers to maintain discipline and authority.

Klíčová slova

šikana, šikanovaný učitel, autorita, kázeň, agrese, násilí

Keywords

bullying, bullied teacher, authority, discipline, aggression, violence

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Agrese.....	5
2.1	Definice, vznik agrese a její výskyt.....	5
3	Školní (ne)kázeň.....	7
3.1	Vymezení pojmu kázně a její funkce.....	7
3.2	Školní kázeň a učitelské poslání.....	7
3.3	Nekázeň v jiném světle, projevy nekázně, výzkumy.....	8
4	Autorita.....	11
4.1	Definice a členění autority, její úpadek ve společnosti.....	11
4.2	Získání a ztráta autority.....	12
5	Šikana.....	14
5.1	Definice a typické znaky, členění šikany.....	14
5.2	Cíl a vývoj šikanování.....	15
5.3	Důsledky pro učitele.....	17
5.4	Zkušenosti učitelů s násilím.....	17
5.5	Návrhy řešení šikany.....	19
6	Příčiny nekázně a šikany učitele a jak jim předejít.....	22
6.1	Výčet příčin školní nekázně.....	23
6.2	Některé příčiny agresivity žáků plynoucí z vnitřních i okolních vlivů.....	23
6.3	Vzpoura proti autoritám.....	24
6.4	Šíření morální nákazy.....	25
6.5	Typy učitelů náchylných k viktimizaci.....	26
6.6	Nová třída – nastavení pravidel.....	28
6.7	Rovnost všech žáků a učitelů.....	30
6.8	Schopnosti a dovednosti ideálního učitele.....	31
6.9	Vedení třídy.....	34
7	Případy šikany pedagogických pracovníků.....	36
7.1	Odbočka do historie.....	36
7.2	Neukázněný jedinec.....	37
7.3	Šikana od učilišť přes základní školy až na gymnázia.....	39

7.4	„Až moc hodná“ vs. agresivní oběť.....	41
7.5	Příčina šikany: odlišnost.....	42
7.6	Cesta od obdivu k odsuzování	43
7.7	Skrývání šikany a vztah vedení k šikaně zaměstnance	44
7.8	Rezignace oběti.....	45
7.9	Nájemní výrostci	47
7.10	Kyberšikana	48
7.11	Šťastný konec	49
8	Závěr	51
9	Seznam použité literatury	52

1 Úvod

Ráda bych svou bakalářskou práci uvedla citací Pavla Říčana: „Šikana ve škole je jistě stejně stará jako škola sama.“ O šikanování mezi dětmi se dnes často mluví, především stále přibývá preventivních programů a tato problematika se běžně aktivně řeší. V poslední době se však stále častěji objevuje fenomén žáky šikanovaného učitele. Přes závažnost tohoto tématu je ale ve společnosti stále poměrně tabuizované – problémy nekázně se snaží ututlat jak školské instituce, tak sám ohrožený pedagog.

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla vytvořit práci o této formě šikany, ve které se zaměřuji pouze na národní situaci. Alespoň tímto prostřednictvím bych se ráda věnovala tomuto mnohdy přehlíženému tématu a poskytla ji k přečtení mj. svým kolegům, studentům pedagogické fakulty, protože jsem toho názoru, že je potřeba být v tomto ohledu informovaný. Pro úspěšný výkon našeho budoucího povolání je důležité vědět, že kdokoli se může setkat s agresivním jednáním, a při podcenění nepříjemných situací s nekázní, které se včas neřeší, může dojít v extrémních případech až k šikaně pedagoga. Je nutné být velmi vnímavý, aby se mohly příznaky šikany odhalit včas a zabránilo se jakékoli psychické újmě ohroženého.

Každá šikana začíná nekázní, ať už neukázněným jedincem, nebo celou školní třídou. A jakkoli je význam pojmu kázeň nebo disciplína chápan pejorativně, je bezpochyby základním stavebním kamenem pro vzdělávání. Bez udržení kázně nelze vytvořit prostředí přínosné pro učení, je proto důležité, aby ji každý pedagog dokázal ve své třídě zajistit. Je předpokladem nejen pro efektivní výuku, ale také pro zaručení bezpečnosti, a to jak všech žáků, tak samotného učitele. V případě, že pedagog ve splnění této podmínky selže a ve skupině panuje nekázeň, může dojít k přímému ohrožení psychického či fyzického zdraví studentů či vyučujících, tedy k šikaně.

Právě touto problematikou se bude zabývat má bakalářská práce, konkrétně tématem šikana učitele ze strany žáka. Podle mého názoru je osobní zkušenost pedagogů s útokem školáků na jejich osobu více než častá, přesto – nebo snad právě proto – se o ní tolik nemluví. Je pochopitelné, že takový učitel vnímá nekázeň ve třídě jako své selhání, a tak má mnohdy strach se s nepříjemnou situací svěřit jiným kolegům, nebo přímo vedení. Pokud tento strach, mnohdy oprávněný, překoná, může se ovšem stát, že se setká s

nepochopením a obávaným odsouzením spolupracovníků. Takové a další důvody mohou vést k tomu, že se nekázeň žáků přerodí v šikanu učitele, což způsobí jeho vyhoření, v lepším případě odchod ze školství a doživotní demotivaci k profesi, v horším případě ztrátu identity člověka či jeho duševního zdraví. Proto by se měla tomuto tématu věnovat větší pozornost.

Domnívám se, že z výše uvedených příčin plyne, že by se měl každý budoucí pedagogický pracovník – ať už učitel, lektor či vychovatel – na své povolání připravit. Předně proto, že výchova budoucí generace je ten nejzodpovědnější a nejdůležitější úkol, jaký lidstvo má. Předáním morálních zásad a etických norem mladším zajišťuje fungování společnosti a její přežití. Do takové práce by měl nastoupit člověk připravený i z toho důvodu, že mu děti mohou klást nástrahy. Pro kolektiv je přirozené, že obzvláště svého nově příchozího vedoucího testuje. Je jistě užitečné vědět předem, jaké překážky to mohou být, informovat se o tom, jaké zkoušky mohou kantora čekat, a zajistit tak u svých žáků včasnou prevenci nežádoucích jevů. Důležité je ochránit své ideály, aby mu je nekázeň nedovolila nezrealizovat, také zachovat nejen svou duševní a fyzickou pohodu, ale i všech přítomných ve třídě.

Tato práce ovšem nemá dostatečný prostor a ani povahu být přímo příručkou pro začínající učitele, jak si zařídit kázeň, koneckonců napsat takový univerzální návod je těžko proveditelné, a tudíž na něj neaspiruje. Mým záměrem je spíše vyjít z odborné literatury i ze svých zkušeností, pomocí nich zmapovat případy nekázně, odhalit její příčiny, ukázat jejich důsledky a spojit ji se způsoby, jak se dá předejít míře, která již není únosná a která vede k šikaně.

2 Agrese

2.1 Definice, vznik agrese a její výskyt

Agrese (z lat. *agressio*, výpad, útok) v psychologicko-sociologickém pojetí znamená napadení, útočné jednání, které se vyznačuje záměrným poškozováním nebo násilným omezováním jiné osoby nebo věci. Agrese se může projevovat fyzickým napadením, ale také verbálně, například urážkami a pomluvami.¹ Definice dále říká, že se jedná o snahu organismu dosáhnout uspokojení vnitřních potřeb² - agrese je tedy důsledkem frustrace. „Podle Adlera je agrese projevem pudu po moci s cílem dosažení vlastní nadřazenosti.“³

„Pojmem **agresivita** pak nazýváme sklon k nepřátelskému, útočnému jednání osob i živočichů, který se projevuje agresemi.“⁴

Jak už bylo naznačeno, je pravděpodobné, že agrese vzniká z neuspokojení základních potřeb. Americký psycholog Abraham Maslow utvořil jejich hierarchii, nazýváme ji **Maslowova pyramida**. Do první úrovně patří základní fyziologické potřeby, nutné k přežití (například strava, tekutiny, spánek i kyslík), do další potřeba bezpečí a jistoty, kam spadá i domov či zaměstnání. Dále je to potřeba lásky, přijetí a sounáležitosti, která zahrnuje láskyplné rodinné zázemí, mít nejlepšího kamaráda nebo zapadnout do třídního kolektivu. Do následujících potřeb uznání a úcty se dá zařadit potřeba pochvaly, respektu od druhých. Na vrchol pyramidy patří potřeba seberealizace, která je založená na myšlence, že má člověk existenční potřebu uplatnění sebe sama.

Frustrace se navenek projeví ve všech sférách života dotyčného, konkrétně tedy v případě žáka i ve škole, kam denně dochází. Dejme tomu, že u něj není uspokojená potřeba sounáležitosti a lásky, a to dlouhodobě. Tento nedostatek se u něj přerodí v agresi, kterou obrátí směrem ven vůči bezbranné oběti. Propojeno s tématem práce, tímto způsobem může také dojít k šikaně učitele.

---

¹ MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník: I. svazek, A-O*. Praha: Karolinum, 1996, s. 44. ISBN 80-7184-164-1.

² SOVÁK, Miloš a kol. *Defektologický slovník*. 3. upr. vyd. Jinočany: H & H, 2000. 418 s. ISBN:80-86022-76-5

³ GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 18. ISBN 80-85605-28-7.

⁴ BRADNOVÁ, Hana. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993, s.24. Klub čtenářů (Odeon). ISBN 80-207-0438-8.

S agresivním jednáním lidí se setkáváme i dnešní době, kdy je oslavována humanita. Přesto se dá se říct, že bez použití agrese se nedá dosáhnout žádoucího úspěchu, nejen kariérního nebo cíle být slavný, ale také v každodenních situacích (například získání místa v první řadě na koncertu nebo v přeplněné tramvaji). Vidíme ji tedy kolem sebe dnes a denně, stejně tak jako děti a mládež. Kdo jiný jim má jít příkladem a být vzorem než dospělí? A protože se děti učí nápodobou, vezmou ono neohleduplné chování za své, stejně tak jako způsob řešení konfliktů – opět agrese. Slušnost dnes již není nutným předpokladem komunikace s druhými, ale spíše výjimkou, odchylkou.

Tuto úvahu bych ráda doložila citací Pavla Říčana: „Řada vlivných psychologů tvrdí, že agrese je – stejně jako většina ostatního lidského chování (...) **naučená**, to znamená, že si ji osvojíme na základě zkušenosti. Podle nich je člověk agresivní proto, že se naučil, že se to vyplácí, zejména že je možno zmocnit se agrese žádoucího předmětu nebo si vynutit od druhých službu, na nichž nám záleží. Agresivnímu jednání se (...) učíme na základě toho, co vidíme kolem sebe, např. na obrazovce, kde agrese bývá odměňována a oslavována. Zvláště účinnou „školou“ agrese bývá, když je dítě doma krutě trestáno nebo i bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením tak rodiče prosazují svou moc.“⁵

Proto není divu, že děti a mladiství nejednají se slušností, úctou a respektem nejen vůči sobě samým, ale ani vůči dospělým. Již pro ně nepředstavují autoritu, čím dál tím více ji tedy ztrácejí i pedagogičtí pracovníci. Někdy tomu nicméně mohou přispět i oni sami přílišným liberalismem, jak tvrdí Gregor Mendel: „Čím je člověk svobodnější, tím snáze přistoupí na to, aby se jeho děti staly svobodnějšími ve vztahu k němu.“⁶

Zároveň je důležité zmínit, že agrese má i **pozitivní stranu**, protože „agresivní impulzy jsou nezbytné pro životaschopnost lidské bytosti.“ Úkolem učitele, přítomného u vývoje svých žáků, je „usměrnění této životní energie tak, aby se stala pozitivní silou ve vztazích s ostatními, kreativním prvkem v práci, aby dítěti v dospělosti umožnila získat povolání“ a další existenční jistoty.⁷

---

⁵ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 23. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

⁶ AUGER, Marie-Thérèse a Christiane BOUCHARLAT. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Praha: Portál, 2005, s. 46. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-907-0.

⁷ ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004, s. 99. ISBN 80-7178-808-2.

3 Školní (ne)kázeň

3.1 Vymezení pojmu kázně a její funkce

Synonymem pojmu **kázeň** je disciplína, poslušnost, pořádek. Z toho důvodu má také většina lidí odpovídající představu o kázni – spojují si ji s výcviky na vojně, tvrdými tréninky hokejových družstev, v kontextu školního prostředí pak se sezením na židlích s rukama za zády. Ale jak vysvětluje Stanislav Bendl ve svých monografiích, kázeň má mnohem širší souvislosti ze všech oblastí života. Zahrnuje témata jako svoboda jedince a její omezování, zdraví člověka, jeho práva a povinnosti, přijetí vzorců chování ve společnosti a podřizování se určitým ideálům a autoritám.

V užším pojetí znamená kázeň „**vědomé dodržování zadaných norem**“.⁸

Nedodržováním kázně vzniká nekázeň, avšak v některých případech může jít o mravní důvody pro porušení kázně (například pokud by bylo nutné pro záchranu lidského života porušit určitý zákon), neukázněné chování se tedy nedá vždy slučovat s nemravností.

Morgan Scott Peck definuje kázeň jako „soubor základních nástrojů potřebných ke zvládnutí problémů života“.⁹

Kázeň má jednak význam individuální, kdy napomáhá lidem při sebevýchově, v učení rozumovém i sociálním. Z toho plyne druhotná funkce, která spočívá v tom, že díky dodržování pravidel usnadňuje soužití ve společnosti, sjednocuje jedince ve skupiny, které stimuluje k vyšším výkonům a jednotlivým lidem pak zaručuje bezpečné postavení v této skupině i ve společnosti.¹⁰

3.2 Školní kázeň a učitelské poslání

Ve škole i jiných školských zařízeních je kázeň vyžadována, normy jsou zadané a jasné formulované ve školním řádu a případně v dalších pravidlech chování některých tříd (tzv. desatera). Důvodů, proč je přítomnost kázně ve třídách a na každé škole nutná, je mnoho.

---

⁸ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 70. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

⁹ PECK, M. Scott. *Nevyšlapanou cestou: nová psychologie lásky, tradičních hodnot a duchovního růstu*. 3. vyd. Přeložil Jan JAŘAB. Praha: Argo, 1996. ISBN 8072030361.

¹⁰ STŘELEČEK, Stanislav. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998, s. 69. ISBN 80-85931-61-3.

V první řadě je základem pro **bezpečnost** na půdě školy, zaručuje ji tedy jak žákům a studentům, tak vyučujícím (případě řediteli a jiným). Díky udržení kázně se lze vyvarovat výskytu patologických jevů, jakým je právě například šikana. „V době, kdy píše Břetislav Foustka svou knížku *Ochrana dětství a mládí* (vyšla v roce 1912), věnovanou z velké části ochraně dítěte před zvlášť dospělých, ještě zřejmě netuší, že za zhruba sto let bude zapotřebí vážně uvažovat o ochraně dětí před dětmi či dokonce o ochraně dospělých před dětmi, tj. v našem případě učitelů před žáky.“¹¹

Dále je taktéž nepostradatelnou podmínkou pro **efektivní učení**. Učitel nemůže a neměl by s žádnou aktivitou začít, pokud mezi žáky panuje nekázeň (například když to i po zvonění ve třídě vypadá jako o přestávce), vyučování by pak zcela ztratilo svůj smysl. Pro účinné učení je nezbytná soustředěnost a tu by měl mít zaručenou každý žák. Toho nelze docílit bez vytvoření příznivé atmosféry pro práci, kterou musí každý vyučující zařídit.

A v neposlední řadě jsou důležitými funkcemi školní kázně naučit děti osvojovat si určité zásady, normy a morální pravidla, která jsou obecně platná – to je pak učí sebeovládání a připravuje je na život ve společnosti mezi dospělými.

Z učitelovy profese vyplývá, že jeho hlavním úkolem je něčemu své studenty naučit. Primární význam této věty je předat jim nějaké vědomosti, asistovat jim při osvojování nové látky, informací a nových myšlenek, napomáhat jejich správnému uchopení a zapamatování, kromě toho také hodnocení žáků. Sekundárním významem (a v určitém smyslu více zodpovědným) učení je předat nové generaci mravní normy, připravit je na společenské úkoly i osobní život. To jsou pouze jinými slovy shrnuty předchozí odstavce o funkci školní kázně, z čehož plyne, že učitel nemůže bez kázně ve třídě dosáhnout svého poslání. Slovy Stanislava Bendla: „Nekázeň žáků ve škole se šíří tou měrou, jakou se žákům vyplácí.“¹²

3.3 Nekázeň v jiném světle, projevy nekázně, výzkumy

Ztotožňuji se s názorem, že v učitelství panuje strach z toho, že když ve třídě začne nekázeň nějakým způsobem stoupat, je učitelova autorita utlačována. A funguje to i

---

¹¹ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 26. ISBN 978-80-7387-436-0.

¹² BENDL, Stanislav. *Školní kázeň v teorii a praxi: učebnice pro studenty učitelství*. Praha: Triton, 2011, s. 79. ISBN 978-80-7387-432-2.

opačně: když máme ukázněné děti, neznamená to nutně, že je naše autorita v tu chvíli na vrcholu. Z předchozí kapitoly nutně nevyplývá, že by tedy nekázeň byla vždy nežádoucím, patologickým jevem. Jsou situace, kdy nemusí být „nebezpečná“ pro učitelovu autoritu.

Často nemusí pramenit z nespokojenosti přímo s osobou vyučujícího, ale třeba z nesouhlasu se školským systémem. (Někdy dokonce může nekázeň „představovat pozitivní jev, například tehdy, když lidé odmítají respektovat za určitých specifických okolností nesmyslné nebo zdravému rozumu se přičící normy.“¹³) Pokud si útok učitel nebude brát osobně, dá se situace využít k tomu, aby si děti přetáhl na svoji stranu (může se například pokusit o změnu, nebo může alespoň vyjádřit souhlas s dětmi, ale poskytnout jim vysvětlení, proč to nelze změnit). Nekázeň je však pro učitele nebezpečná v případě, pokud se ve třídě přestává cítit dobře a vytrácí se mu síla na řešení konfliktů nebo je v něm opakovaně neúspěšný. Podstatné je zmínit také fakt, že každý člověk má jiné představy o kázni – pro každého je snesitelná jiná míra nekázně. Samozřejmě ale existují formy agrese, které nejsou přípustné v žádném případě.

Ráda bych proto vyjmenovala některé z projevů nekázně vůči učitelům, popř. škole, které nashromáždil Stanislav Bendl z výzkumného šetření v roce 1996, z návštěv a hospitací základních škol a z praxí se studenty Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy: „drzost (včetně odmítání jít k tabuli, zvednout papírek, změnit místo), vulgárnost, vandalismus, šikana (...), krádeže, poškozování věcí učitelů (propíchnutí pneumatiky u kola, automobilu, poškrábání auta), konzumace drog a alkoholu, kouření, záškoláctví, fyzický útok, lhaní, pomlouvání, házení petard, házení houbou po učitelích (třídě), pozdní příchody, plivání po zábradlí, zapomínání úkolů a pomůcek, močení na okna a kliky WC, přepisování známek v žákovské knížce, používání taháků, jízda po zábradlí, honění se po chodbách, nahlášení bomby ve škole, nepozornost, vykřikování při hodině, provokace šířením neidentifikovatelných zvuků a pachů, nepořádnost, odbývání práce, nedbalost, simulantství, vyhýbání se škole různými

---

¹³ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 29. ISBN 978-80-7387-436-0.

formami sebepoškozování, nepřezouvání se, hraní hazardních her, posílání (...) SMS nebo telefonování z mobilu během vyučování.“¹⁴

Již v roce 1983 byl proveden výzkum Národní vzdělávací asociací, který ukázal, že 90 % učitelů nahlásilo problémy s kázní ve třídách a 58 % učitelů označilo špatné chování žáků za hlavní faktor způsobující pracovní stres.¹⁵ Z výzkumu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy z roku 2000 vyplynulo, že by profesní dráhu potencionálně opustilo z důvodu zhoršujícího se chování dětí 45 % učitelů (Blížkovský – Kučerová – Kurelová a kol., 2000, s. 169). Respondentů bylo 708, z toho jedna třetina učitelů prvního stupně, dvě třetiny druhého, do šetření byli zahrnuti i vysokoškolští studenti, budoucí učitelé.¹⁶ Hrozivé výsledky ukázala také výzkumná sonda studentů Pedagogické fakulty UK, kteří se rozhodli zjistit, kolik času zabere náprava nekázně při hodině. Celkem činila časová ztráta průměrně čtyři minuty na jednu hodinu, to čítá ztrátu z období docházky do základní školy celkem 714 vyučovacích hodin! (Pro srovnání, průměrný školní rok tvoří 916 vyučovacích hodin, hypoteticky tak časová ztráta přesahuje tři čtvrtě celého školního roku!)¹⁷

---

¹⁴ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 38-39. ISBN 978-80-7387-436-0.

¹⁵ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 18. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

¹⁶ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 11. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

¹⁷ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 29. ISBN 978-80-7387-436-0.

4 Autorita

4.1 Definice a členění autority, její úpadek ve společnosti

Autorita je často zaměňována s mocí, mezi pojmy je však ten rozdíl, že moc nemusí být vždy legitimní (může být uplatňována i přes odpor druhých), zato autorita je vždy právně nabytá, zákonná a jako taková je uznávána. Dá se definovat jako „legální a právoplatná moc a právo nařizovat (vládnout) nebo jednat.“¹⁸

Autorita je schopnost vést, provázet, motivovat druhé a inspirovat (tzv. „leadership“), opíráme ji o spolehlivost, důvěru, délku vztahu (společnou zkušenost), vědomosti. Osoba, která získá autoritu, má vážnost, respekt, úctu, z nichž vyplývá vliv na skupinu, právo v jejím rámci rozhodovat, udělovat příkazy a vyžadovat jejich plnění a poslušnost. Neodlučitelně také souvisí s kázní, protože jde vždy o podřizování se nějaké autoritě.¹⁹ – jedním z významů kázně je uznání určité autority.

Max Weber rozdělil autoritu na racionální (vychází z její legitimacy, která je akceptována), tradiční (stanovena tradicí, vztahuje se přímo k vůdčí osobě) a charismatickou (pramení z výjimečných osobnostních kvalit a charakteru jedince).

Nás bude pro účel práce více zajímat členění na autoritu **formální a neformální**. První typ autority lze získat zvolením nebo jiným dosazením do funkce, jedná se o společenské postavení, ze kterého vyplývají pravomoci. Neformální neboli přirozená autorita spočívá ve zkušenostech osoby, která oplývá dobrými radami a správnými rozhodnutími, jde o její přesvědčivost. Oba dva druhy mohou splývat, ale také nemusí. Žáci formální autoritu nemají, přesto má zajisté v každé třídě alespoň jednoho spolužáka s přirozenou autoritou. V případě učitele nebo například ředitele je formální autorita vždy zaručená, ale neformální daná není, je úkolem každého pedagoga získat si ji.

Okrajově bych se ráda zmínila také o třech způsobech výchovy či stylech vedení – učitel může uplatnit autoritativní (autoritářský), liberální nebo demokratický styl vedení. **Autoritářský** typ nejvíce uplatňuje vliv, sílu a moc, od svého objektu působení vyžaduje poslušnost, plnění příkazů a dodržování zákazů; vyznačuje se také strohou komunikací v

---

¹⁸ GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 36. ISBN 80-85605-28-7.

¹⁹ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 79. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

pokynech, emoce jsou chladné, v případě neplnění příkazů následují vypjaté reakce, častá je také manipulace s promyšleným systémem trestů a odměn. (Autorita má kvůli tomuto pojmu lingvistiky negativní asociace, avšak není opozitum k partnerskému přístupu, možná právě naopak). Dalším přístupem je **liberální**, kdy je dítě vnímáno jako samostatná osobnost, která ke všemu postupně dozraje sama, do vývoje není zasahováno (pouze vytvářením optimálních podmínek). Jakýmsi kompromisem je poté **demokratická** výchova, jež se snaží o harmonii mezi nároky, požadavky a svobodou dítěte. Základ tvoří pravidla, která jsou diskutována, osobní příklad dospělého a zachování jeho autority. Oba mají společný cíl – sebevýchovu (sebekázeň).²⁰

Ve společnosti zaznamenáváme čím dál větší pokles autority. Jednou z příčin může být také to, že „každý z nás je zapojen do mnoha vztahů a uznává mnoho dílčích autorit“ (například rodiče, učitele, trenéra, úředníka...), „tím se sám institut autority jaksí rozmělnuje.“²¹ Není však důvod k obavám – je vědecky dokázáno, že lidé autoritu potřebují. Z lidské podstaty vychází potřeba spolupráce, jelikož člověk je tvor společenský a nesamostatný. Proto je důležitá postava vůdce (autorita), která dokáže skupinu zorganizovat, zkoordinovat a vést směrem k cíli.

Tato problematika krize autority ve společnosti je spíše záležitostí sociologie, dále se zaměřuji pouze na otázku učitelovy autority mezi jeho žáky.

4.2 Získání a ztráta autority

Autorita vždy vzniká v interakci se skupinou. Získání autority je záležitostí již prvních okamžiků při střetu s novou třídou. Určitou roli hraje první dojem, jeho celkové vnější působení (například vzhled, barva hlasu a projev), ale i vnitřní, jako je charisma.

Úcta a respekt se nabývá také reakcí na žákovu chování, obzvláště pokud je v nesnázích (tím dosáhne také potřebné důvěry kolektivu) nebo například při prvním konfliktu s učitelem (například verbálním útokem) – pokud v této situaci obstojí (z jeho reakce je zřejmé, že toto jednání u něj neprojde a další pokusy jsou marné), získá si respekt, kterým je autorita postupně budována. Může jít o jakési testování nového učitele, které je typické

---

²⁰ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012, s. 108. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

²¹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 75. ISBN 80-7178-049-9.

obzvlášť pro fázi dospívání. Z mých vlastních zkušeností mohu potvrdit, že u mladších dětí to nemusí být tak složité, protože si snáze tvoří vztahy jak mezi sebou, tak s dospělými, ke kterým vzhlížejí a usilují o jejich přízeň, naopak čím jsou děti starší, tím k takovému chování inklinují méně. (Více se tímto tématem v rámci mapování příčin šikany v kapitole Vzpoura proti autoritám.)

Autoritu tvoří také znalosti. Těžko si autoritu získá například učitel matematiky na gymnáziu, který dělá chyby v malé násobilce. Proto by měl být ve svém oboru skutečný odborník, nebo ho alespoň ovládat lépe než každý jeho žák. Je nezbytné mít také základní znalosti z ostatních předmětů, odpovídající vysokoškolsky vzdělanému člověku. Existují i typy učitelů, kteří jsou sice experti ve svém oboru, bohužel ale své vědomosti neumí předat dál, jak se mezi žáky říká, „neumí učit“.

Ztratit autoritu může paradoxně také učitel, uplatňující autoritářský, až vyhroceně mocenský přístup vůči dětem (používá například tělesné tresty) – z takové osoby mají sice strach, na vzpouru nemají v tomto případě ani pomyslení, neznamena to však, že by v jejich očích byl učitel autoritou. Zároveň je problematický případ, kdy jsou děti zvyklé na takový způsob výchovy z domova od svých rodičů, tím pádem i od učitele očekávají mocenskou formu prosazování autority. Někdo naopak pochází z rodiny s liberální výchovou, zkrátka každý žák má své limity jinde. Jaký druh autority by tedy měl učitel uplatňovat? Podle mého názoru je nejlepší ovládat oba dva styly řízení třídy, aby v případě potřeby mohl použít svou moc, zároveň by ale měl být schopný demokratického vedení.

Souhlasím také s názorem Geoffa Pettyho, že by učitel neměl být příliš závislý na prosazování formální autority. „Zajímavá náplň hodin, dobré vztahy a správný management třídy zajistí kázeň mnohem lépe.“²²

---

²² PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013, s. 106. ISBN 978-80-262-0367-4.

5 Šikana

5.1 Definice a typické znaky, členění šikany

„Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování...“²³ Jde tedy o agresivní jednání s úmyslem někoho traumatizovat pomocí fyzických a psychických útrap. Je jedním z případů **viktimize**, tj. chování, které z jedince vytvoří oběť.²⁴ Proto šikana patří mezi sociálně patologické jevy.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uvádí tuto definici: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.“²⁵

„Šikana je komplexní problém pedagogický, psychologický, sociologický a především mravní.“²⁶ Je nazývána chorobou, kterou je potřeba léčit. K šikaně může dojít v jakékoli sociální vrstvě, ve formální i neformální skupině, může potkat kteréhokoli jedince či skupinu jedinců kteréhokoli pohlaví a věku. Není pouze školní záležitostí, týká se celé společnosti.

Ráda bych uvedla několik znaků a rysů šikany pro její detekci: agresivita, která je úmyslná, vzniká nepoměrem sil, dochází k ní opakovaně, je vždy kolektivní záležitostí (nebývá soubojem jeden na jednoho), rovněž nebývá obětí ani vyprovokována. Může být také realizována pomocí elektronických zařízení (mobilní telefony, počítače) skrze informační a komunikační technologie (například nahrání ostudného videa na veřejný webový portál, nejčastěji Facebook, YouTube), takový typ nazýváme **kyberšikanou**.

Zároveň je důležité zmínit, že přesná hranice vymezující šikanu neexistuje – nelze tedy jednoznačně určit, kdy jde ještě o pouhé „škádlení“, jakési obtěžování druhého, a kdy již přerůstá v šikanu (viz Tabulka 5 Rozdíly mezi šikanováním a škádlením in Michal Kolář: *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 65). Lukáš Kroc ve své diplomové práci na téma Šikana učitele

---

²³ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 25. ISBN 80-7178-049-9.

²⁴ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003, s. 12. ISBN 80-86642-08-9.

²⁵ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000 – 22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/etodicky_pokyn_k_sikanovani.doc

²⁶ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 94. ISBN 80-7178-049-9.

v současném kontextu uvádí, že v případě agrese žáků směrem k učiteli se nikdy nejedná o škádlení: „Ve vztahu ke kantorovi je však tento rozdíl bezpředmětný, neboť žádná forma škádlení mezi žákem a učitelem není přípustná.“²⁷ S tímto názorem se neztotožňuji, pokud jsou ve třídě příznivě nastavené vztahy, jsou více uvolněné (tomu přispívá například tykání mezi studenty a učitelem), je podle mého názoru možné tolerovat do určité míry některé „průpovídky“ (mohou být míněné dobře, jen jsou řečené spíše kamarádskou formou).

Útoky mohou být povahy jak tělesné (například strkání, bití, týrání, držení oběti v zavřené místnosti a jiné omezování svobody pohybu, sexuální obtěžování, ale také krádež, poškozování či ničení majetku, oděvu), tak slovní (posmívání, nadávky a urážky, šíření pomluv, vydírání, vyhrožování, příkazy – nucení například k posluhování nebo svlékání). Podle toho můžeme i šikanu rozčlenit na **fyzické** a **verbální** šikanování.

S tím souvisí druhy šikany podle toho, k čemu je oběť nucena. Buď musí určitý způsob týrání **pasivně snášet**, nebo je donucena k nějaké **ponižující aktivitě**. Přidat by se také dalo hledisko aktivity útočníka, který může bezprostředně jednat (fyzická a slovní agrese), nebo se nějakého jednání zdržet (v případě školního prostředí například neuposlechne příkaz jít k tabuli, odevzdat žákovskou knížku, následovat učitele do ředitelny).

Dalším kritériem pro dělení šikany je to, zda je viditelná. Může být **skrytá** (oběť je držena v sociální izolaci, je vyloučena ze skupiny, v případě učitele by mohlo jít například o kyberšikanu nebo šikanu, která probíhá mimo areál školy), nebo naopak **zjevná**. Tam spadají všechny výše uvedené případy.

5.2 Cíl a vývoj šikanování

Agrese a násilí bývají často prostředkem k dosažení nějakého konkrétního zisku, výhody či postavení. V případě šikany je však samotným účelem – „silnější“ agresori tedy šikanují „slabší“ pro pocit uspokojení ze způsobování trýzně. Jejich cílem je snižování lidské důstojnosti, proto jedince záměrně ponižují, a tímto si udržují svou převahu nad obětí. Nepoměr sil může vycházet ze společenského postavení či jiného žebříčku, také může být fyzický (šikanující je vyšší nebo má větší sílu), ale není to podmínkou. Vždyť učitel je

---

²⁷ KROC, Lukáš. *Šikana učitele v současném kontextu*. [online]. Praha, 2016, s. 14. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí diplomové práce Ivo Syříště. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120222909/?lang=cs>

profesně nadřazený žákům, často je i fyzicky zdatnější, a přesto nad ním mohou jeho žáci získat moc. Příčinou je spolčení kolektivu, poté se z pedagoga stává osamocená oběť.

Spouštěče šikany se mohou od sebe velmi různit, dle toho získává šikana na rychlém spádu, nebo postupném vývoji. Zárodek vztahu agresor vs. oběť sice může spočívat v útoku jedné osoby na druhou, ale postupem času vždy přibývá aktérů na agresorově straně. Přidávají se zpravidla ze strachu před šikanujícím, nebo se zkrátka nechají strhnout davem, činy mohou dokonce schvalovat.

Co se týče osoby šikanovaného učitele, je velice zásadní a klíčové, jaké zaujme stanovisko k této situaci již z počátku. Pokud se vyskytnou v jeho třídě náznaky nekázně, které není schopen vyřešit – úmyslně je přechází, protože si závažnost problému neuvědomuje nebo si neví rady nebo zkrátka doufá, že se potíže vyřeší samy a děti budou příští hodinu klidnější; nebo nekázeň řeší, ale neúspěšně – pak se nátlak agresorů ještě zvyšuje a případně vyústí až v šikanu. Pedagog nejčastěji vnímá tento stav jako své profesionální selhání, proto se o něm stydí mluvit nebo ho tutlá, v tom lepším případě žádá o radu své kolegy nebo se svěří rovnou vedení školy. Pokud se v tomto momentě nesetká s podporou, může rezignovat a dojít k úvaze, že chybu nese pouze on a nezaslouží si respekt a úctu ostatních, přestane si vážit sám sebe. (Více o důsledcích šikany v následující podkapitole.)

Michal Kolář stanovil pět stádií šikany učitelů. Dle něj začíná **ostrakismem**, kdy dochází k „identifikaci zvýšené zranitelnosti učitele a jeho ignorování, odmítání“. Následuje „stadium **přitvrzování manipulace a psychické agrese**, rozptýlený negativní proces útoku žáků vůči učiteli pokračuje“. Třetí stadium je klíčovým momentem, protože se vytváří **jádro agresorů**, „parazitní novotvar šikany začíná bujet a směřuje k ovládnutí skupiny.“ Navazuje čtvrté stadium **přijímání normy agresorů většinou**, „rakovinný nádor šikanování vyřazuje imunitní systém a agresori se ujímají vlády ve skupině.“ Proces uzavírá páté stadium, nazývané „totalita neboli **dokonalá šikana** – rakovina šikany vítězí na plné čáře.“²⁸

---

²⁸ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 71-72. ISBN 978-80-7367-871-5.

5.3 Důsledky pro učitele

Protože je práce určena zejména pedagogům, popíši pouze důsledky šikanování vyplývající pro oběť, ve smyslu dopadu na šikanovaného, jeho zdravotní stav a jeho povolání (pominu tedy důsledek šikany pro agresory).

„Učitelé patří vedle horníků a lékařů mezi nejrizikovější profesní skupinu. Zatímco u učitelů s praxí 1-10 let trpí neurotickými problémy 8,3 % kantorů, u učitelů s praxí 20 a více let je to již 30 % osob. (...) Jako první ze stresorů specifických pro školní prostředí uvádí pedagožka Hana Kasíková lidské stresory, tedy děti, které se často chovají jinak, než je učitelovo očekávání.“²⁹

Oběti zažívají ohromný stres z neukázněného chování žáků, obavu ze ztráty zaměstnání, pocit bezmoci, ztrátu jistoty a sebedůvěry, dokonce mají strach ze žáků – agresorů, bojí se o své zdraví i o vlastní život. Následují duševní a psychosomatické potíže, deprese, docházení na psychoterapie nebo pobyty v psychiatrické léčebně, sebevražedné myšlenky, popř. i pokusy o sebeustrukci, v tom horším případě dokonané.

Co se týče zbývajících žáků šikanovaného učitele, v důsledku špatných zkušeností s agresory k nim s velkou pravděpodobností zaujme taktéž záporný postoj. Samozřejmě to negativně ovlivní jejich výuku, ale především i bezpečnost. Těm, kteří jsou rovněž vnímáni jako „slabší“ jedinci, hrozí také šikana, již nemůže je v tomto případě pedagog zabránit. Pokud nemá u dětí autoritu potřebnou k tomu, aby se sám uhájil, nemá ji dostatek ani k ochraně ostatních žáků.

5.4 Zkušenosti učitelů s násilím

V České republice příliš rozsáhlých výzkumů na téma násilí vůči učitelům provedeno nebylo. Zde prezentuji výsledky autora Jana Tomáška, který provedl viktimologické šetření na středních školách v průběhu školního roku 2006/2007.³⁰ Níže uvádím tabulku shrnující **zkušenosti učitelů s jednotlivými formami násilí** v rámci celé kariéry a v rámci jednoho školního roku, kterou jsem zredukovala pouze na případy vztahu učitel vs. student:

---

²⁹ CÍSAŘOVÁ, Pavla. Chybovat je lidské. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2002, roč. 8, č. 5, s. 18-19. ISSN 1212-9607.

³⁰ TOMÁŠEK, Jan. Učitel jako oběť násilí – poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách. *Pedagogika* [online]. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2008, roč. LVIII, č. 4, str. 379-391, [2017-06-05]. ISSN 0031-3815. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=1091&lang=cs>

Forma agrese	zkušenost v kariéře (v %)	zkušenost ve šk. roce 2006/2007 (v %)
Hrubé slovní urážky či nadávky studenta během vyučování	21,9	11,9
Hrubé slovní urážky studenta mimo dobu vyučování	6,6	1,9
Výhrůžky studenta poničením osobního majetku	4,6	0,3
Úmyslné poškození osobní věci ve škole	7,9	2,5
Výhrůžky studenta zneužitím vlivných známostí	9,6	2,8
Výhrůžky studenta fyzickým násilím	4,6	0,8
Výhrůžky rodičů či jiných příbuzných fyzickým násilím	1,6	0,0
Přímý fyzický útok studenta či pokus o něj	2,2	0,8
Strach z agresivního studenta či studentů (vyhýbání se konfliktům s ním)	Nesl.*	16,8
Obtěžování či ohrožování bývalým studentem	4,1	1,1

* Otázka na strach z konkrétních studentů, u nichž se učitel v obavě z agresivní reakce záměrně vyhýbá konfliktům, se týkala výhradně aktuální situace na škole, kde respondent působí.

„Je možno konstatovat, že alespoň s jedním z uvedených jevů se v kariéře setkalo 43,4 % respondentů, v aktuálním školním roce pak 26,8 %. Zdaleka nejčastějšími byly zkušenosti s urážkami a nadávkami studentů během vyučování, které přiznala více než pětina pedagogů. (...) Závažnější formy jako výhrůžky fyzickým násilím či fyzické útoky samotné již naproti tomu byly méně časté. Jak navíc naznačuje tabulka č. 4, týkající se frekvence zkoumaných jevů z hlediska kariéry, pro oběti se většinou jednalo o výjimečné, nikoli opakované zkušenosti.“³¹

³¹ TOMÁŠEK, Jan. Učitel jako oběť násilí – poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách. *Pedagogika* [online]. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2008, roč. LVIII, č. 4, str. 386, [cit. 2017-06-05]. ISSN 0031-3815. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=1091&lang=cs>

5.5 Návrhy řešení šikany

Větší část své práce věnuji prevenci, protože „zkušení učitelé problémy neřeší, ale předcházejí jim.“³² I když je nutno uznat, že se ne všechny dají vyřešit preventivně. V této kapitole se tedy budu zabývat pouze řešením šikany z hlediska změn ve školství a v systému zákonů.

Z důvodu, že šikana naplňuje skutkovou podstatu řady trestných činů (omezování osobní svobody, vydírání, vzbuzení důvodné obavy, loupeže, znásilnění, pohlavní zneužívání, kuplířství, ublížení na zdraví)³³, se v souvislosti s agresivitou dětí a mládeže otevírají debaty mezi odborníky i laickou veřejností o **věkové hranici trestní odpovědnosti**. Ta je v České republice aktuálně nastavená na 15 let věku. Ze společnosti je často slyšet volání po jejím snížení, a to vždy v souvislosti se závažným trestným činem, jako je především vražda nebo vážné ublížení na zdraví (diskuze jsou vyvolávané zejména pokud jde o pedagoga). Za to je trest v poměru k újmě osoby a jejího okolí nesrovnatelně nízký, z čehož veřejnost viní vládní strany, proto někteří politici podávají návrhy na snížení této hranice na 13 let.

Pokud dojde k tak nespravedlivému, úmyslnému trestnímu činu, samozřejmě to otřese celou společností. Problém je ve velké míře diskutovaný a uloží se do povědomí téměř všech občanů. Otázkou zůstává, jak často k takovým případům vlastně dochází. Odpověď jsem hledala na webových stránkách Policie České republiky ve statistikách přehledů kriminality³⁴. Zaměřila jsem se na kriminalitu mladistvých (dětí do 15 let) a nezletilých (ve věku 15 až 17 let). Pro účel práce jsem ze zločinů vybrala vraždy, násilné činy a mravnostní kriminalitu, které jsem zaránovala údajem celkové kriminality. Její vývoj jsem se rozhodla demonstrovat na letech 2000, 2008 a 2016 a pro větší přehlednost jsem zpracovala tabulku.

	2000		2008		2016	
	nezletilí	mladiství	nezletilí	mladiství	nezletilí	mladiství
Vraždy	0	5	3	6	2	4

³² PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013, s. 109. ISBN 978-80-262-0367-4.

³³ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 288-289. ISBN 978-80-7367-871-5.

³⁴ POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. Statistika: Statistické přehledy kriminality. *Policie.cz* [online]. ©2017 [cit. 2017-06-05]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/archiv-statistiky-statisticke-prehledy-kriminality.aspx>

Násilné činy	1 083	1 111	499	958	257	415
Mravnostní kriminalita	171	204	93	155	138	232
Celková kriminalita	10 216	13 507	2 783	7 728	1 126	2 374

Můžeme si všimnout, že vraždy jsou tak ojedinělé, že se rozdíl mezi lety téměř ztratí, avšak obzvláště v případech násilných činů počet velmi výrazně klesá. Mravnostní činy zůstávají na relativně podobných hodnotách, zato celková kriminalita (která dále zahrnuje například krádež, zpronevěru, výtržnictví nebo nedovolenou výrobu a držení psychotropních látek) se velmi výrazně snížila – u nezletilých po osmi letech téměř na čtvrtinu a po dalších osmi na méně než polovinu, u mladistvých za prvních osm let bez tisíce na polovinu, za dalších osm let počet klesl dokonce na necelou třetinu.

Mnoho autorů publikací s tématem šikany a jiného rizikového chování dětí a mládeže navrhuje zavedení etické výchovy. Když už je na některé základní škole vyučována, tak spíše jen jako volitelný předmět (na ten se logicky nepřihlásí ti, kteří by především měli). Její povinná výuka by mohla alespoň v nějaké míře připomenout a zrehabilitovat slušnost, úctu ke starším, k autoritám, toleranci a tak dále.

Účinným prostředkem pro řešení šikany by jistě bylo zvýšení počtu kvalifikovaných učitelů, k tomu je potřeba zvýšit jejich zájem. K motivaci by určitě posloužilo **zvýšení platu**, což lze slyšet ze všech stran. „Pokud bychom srovnávali průměrné platy pedagogů s průměrnou mzdou v ČR, jsou učitelé pod průměrem. Přestože politici již řadu let slibují, že platy učitelů budou ve výši 130 % průměrné mzdy v ČR, nedosahují ve skutečnosti ani 100 %. Jestliže srovnáme platy českých učitelů s platy vysokoškolsky vzdělaných lidí v ČR, vidíme, že tvoří pouhých 55 %, což je nejnižší poměr ze všech zemí EU. Těsně před námi je Slovensko s 61 %, v sousedním Německu je to 98 % a v Polsku 83 %. Průměr EU je 86 %. Česká republika vydává na nevysokoškolské vzdělání jeden z nejnižších podílů veřejných výdajů a HDP v rámci EU28 i OECD. Zatímco průměr OECD je 3,4 %, ČR vydává pouze

2,5 %, což je téměř o třetinu méně. Méně vydává ze všech zemí EU už pouze Maďarsko (2,3 %).“³⁵

Kromě učitelů by bylo prospěšné zaměstnat více **sociálních pracovníků** a rozmístit je na převážně problémová místa. Diskutovaná je často také otázka, zda by k udržení kázně a pořádku ve školách pomohlo více **mužského** elementu. Na ní odpovídá Stanislav Bendl takto: „...je třeba si uvědomit, že záleží na věku žáků a typu školy. Z tohoto hlediska si myslím, že přítomnost učitelů – mužů je pro kázeň žáků důležitější např. na 2. stupni základní školy než na 1. st. ZŠ. Ale i pokud jde o 2. st. ZŠ, nedomnívám se, že by se navýšením počtu učitelů – mužů situace nějak radikálně změnila. (...) Svým studentům na fakultě vždy říkám, že každé opatření, o kterém diskutujeme, je pouze jeden kamínek z pestré kázeňské mozaiky. Bylo by naivní předpokládat, že pokud z ohromného množství nejrůznějších příčin a vlivů vybereme jeden faktor, bude jeho účinnost tak veliká, že radikálně změní celou situaci.“³⁶

Každá škola si může také objednat různé preventivní programy MŠMT proti šikanování. Mohlo by být řešením těchto programů využít a také je rozšířit i na problematiku vztahu učitele s žáky, nejen vztahů mezi nimi.

K řešení šikany navíc jen krátce poznamenám, že učitelé v takových situacích často myslí pouze na úprk ze třídy. Zarazí je ale otázka, jestli vůbec mají právo odejít ze třídy? Pavel Říčan odpovídá takto: „Pokud jde o dětskou agresi, má učitel – zejména v současných chaotických podmínkách našeho školství – plné právo opustit třídu, kterou v dané chvíli nedovede zvládnout, a žádat ředitele o razantní zásah, který mu umožní, aby se s obnovenou autoritou ujal své role.“³⁷

---

³⁵ PEDAGOGICKÁ KOMORA. Skutečné platy učitelů jsou podprůměrné a mnohem nižší, než se uvádí. In: Radek Sárközi. *Pedagogicka-komora.cz* [online]. 16. dubna 2017 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <http://www.pedagogicka-komora.cz/2017/04/skutečne-platy-ucitelu-jsou-podprumerne.html>

³⁶ BENDL, Stanislav. Rozhovor: Se Stanislavem Bendlem o kázni na školách. In: *Respekt.cz* [online]. Praha: Respekt, 3. dubna 2010, akt. 5. srpna 2015 [cit. 2017-06-06]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/rozhovory/se-stanislavem-bendlem-o-kazni-na-skolach>

³⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 77. ISBN 80-7178-049-9.

6 Příčiny nekázně a šikany učitele a jak jim předejít

Jako budoucí učitelka si otázku, jak se vyvarovat nekázní žáků a případné šikaně, kladu již od počátku svých studií. S každým případem šikanovaného učitele, o kterém jsem se dozvěděla, mi otázka udržení autority a kázně ve třídě dělala obavy. Zároveň jsem se vždy snažila zjistit, jak si získat autoritu nenásilnou, nemocenskou cestou. Pokusím se tedy v této kapitole vysvětlit některé příčiny a uvést několik tipů, jak se vyvarovat nekázně, která je nad únosnou míru, případně šikany ze strany žáků. Nejsou to rady mířené pouze na začínající učitele, jelikož všichni vyučující se setkávají každý rok (případně každý druhý, třetí rok) s novou, zcela unikátní třídou.

Zaměřím se na ty příčiny šikanování, které plynou zejména z osobnostních charakteristik obětí a ze vzájemného vztahu agresora a oběti. Pominu osobnost agresora (okrajově zmíněné v první kapitole o agresii), jeho rodinné zázemí a další sociální podmínky, přestože zdůvodňují jeho motivaci nebo sklon k násilnému chování. Kromě toho jsou ale s nejvyšší pravděpodobností neměnné – tudíž jistě hrají důležitou roli a je dobré o nich být jako učitel informován, na druhou stranu s nimi on sám často nic nezmůže (například pokud je jeho škola v lokalitě s větší mírou kriminality). S čím ale může zajisté něco dělat, je jeho vlastní vztah s oním žákem nebo žáky a s přístupem k celému kolektivu. „Na některé příčiny nekázně má učitel velký vliv (nudný výklad, přetěžování žáků, přehlížení nevhodného chování, vlastní nedochvilnost jako špatný příklad žákům), na jiné menší (způsob výchovy v rodině žáka, hodnoty a postoje žáků vycházející z rodinného prostředí), na další prakticky žádný (vrozené odchylky stavby a funkce nervové soustavy žáka, hormonální poruchy, společenské klima.)“³⁸

Přidružuji ke každé příčině nekázně také návrh jejího řešení nebo způsoby, jak se jí dá předcházet – věnuji se spíše strategii řízení třídy a prevenci než řešení případů šikany. Ráda bych dodala, že neexistuje žádný univerzální návod, jak této patologii zabránit (bohužel), každá třída je odlišná (má vlastní strukturu, stupeň soudržnosti, své cíle, vlastní normy a hodnoty³⁹), rovněž osobnost každého učitele se velmi různí. Slovy Michala Koláře, tento

---

³⁸ BENDL, Stanislav. *Ukázněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele*. Praha: Triton, 2005, s. 138. První pomoc pro pedagogy. ISBN 80-7254-624-4.

³⁹ AUGER, Marie-Thérèse a Christiane BOUCHARLAT. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Praha: Portál, 2005, s. 29. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-907-0.

„fenomén, jenž má být léčen, je natolik komplikovaný, že univerzální postupy doopravdy neexistují.“⁴⁰ Proto si musí všichni najít svůj vlastní postup, který mu bude nejvíce vyhovovat, a zároveň bude efektivní a aplikovatelný na danou třídu.

6.1 Výčet příčin školní nekázně

Ráda bych předložila výčet příčin nekázně žáků ve škole, které Stanislav Bendl považuje za hlavní – dávka vrozené agresivity u některých dětí, některé formy onemocnění či poruchy chování jako např. ADHD, nedostatky ve výživě dětí, nedostatečná výživa v rodině, životní prostředí, nekázeň ve společnosti, negativní vliv mediálního násilí, přetíženost dětí, skutečnost, že některým dětem déle trvá než přivyknou školnímu režimu, nuda, předvádění se chlapců před děvčaty a naopak, boj žáků (zejména chlapců) o moc, vzájemné antipatie mezi žáky, popř. učiteli a žáky, nevábne školní prostředí, neuspokojivé hygienické podmínky včetně nedostatku příležitostí k pohybu o přestávkách, snaha některých žáků na sebe upozornit, málo učitelů – mužů na základních školách, „fyziologickou neposlušnost“, „testování“ učitele, tj. žákovské pokusy s tím, co jim učitelé dovolí, kam až ve svém chování mohou zajít, školní neúspěšnost, nevyhovující atmosféra ve školách, chování některých učitelů.⁴¹ Některým z nich se budu věnovat více v následujících kapitolách.

6.2 Některé příčiny agresivity žáků plynoucí z vnitřních i okolních vlivů

Nejprve zmíním na okraj několik příčin, ze kterých pramení agresivita dětí a mládeže. Pavel Říčana i Stanislav Bendl se shodují na tom, že důvody pro šikanování jsou touha po moci, přání ovládat druhého, snaha vypadat mužně, krutost, jenž vychází z potěšení vidět druhého trpět. Dalším je zkrátka zvědavost, protože „týrat druhého člověka, to je tak trochu experiment: Jak se zachová ve strachu, bolesti a ponížení, k čemu všemu se dá přinutit?“⁴² S tím se pojí nuda a touha po senzaci a po stále silnějších vzrušujících zážitcích.

V kapitole o agresi jsem již uváděla jako důvod frustraci, což je „subjektivně nepříjemný stav selhání na cestě za uspokojením některé potřeby. Jedinec může usilovat o dosažení pocitu důležitosti, chce prožít úspěch, snaží se dosáhnout respektu sociálního okolí, ale

---

⁴⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 16. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁴¹ BENDL, Stanislav. *Jak předcházet nekázní, aneb, Kázeňské prostředky*. Praha: ISV, 2004, s. 29-36. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-14-3.

⁴² ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 30. ISBN 80-7178-049-9.

může doufat i v to, že získá přátelství nebo lásku. A jak známo, nejčastější reakcí na frustraci se stává agrese. Může jí být i deprese, stažení do sebe, ustrašenost, nedůvěra ve vlastní schopnosti a citlivost k hrozbě. A tak se nám již rýsují obecné portréty dvou nešťastných hrdinů budoucího dramatu.”⁴³

Za nekázeň žáků může mimo jiné obecný pokles autority ve společnosti, jak jsem již v této práci zmiňovala. Škola je vlastně takový „mikromodel společnosti“⁴⁴ – „kázeňský systém ve škole odráží systém, který se nachází v širší společnosti“ (Smith, 1969, s. 292)⁴⁵, proto pokud bude nastavený špatně ve společnosti, těžko ho lze změnit (i když alternativní školy dokazují, že to není zcela nemožné). S tím souvisí obecné pojetí termínů demokracie a liberalismu: „Lidé si mnohdy vysvětlují demokracii jako svobodu bez odpovědnosti a povinnosti, jako absolutní volnost a beztrestnost, jako možnost dělat si, co chci. To se netýká (...), ale i chování žáků ve škole, kteří jsou si dobře vědomi svých práv, ale často zapomínají na své povinnosti a na to, že by měli nést důsledky svých činů.“ „Mládež (...) si často vykládá svobodu jako anarchii, jako možnost dělat si, co chci, neláme si hlavu s nedodržováním pravidel, překračováním zákonů. Každé omezování interpretuje jako totalizující tendence.“⁴⁶

Učitel jako jedinec celou generaci nezmění, může ale změnit fungování třídy ve svůj (a nakonec i její) prospěch, proto se dále zaměřuji pouze na tento fenomén.

6.3 Vzpouora proti autoritám

Otázka získání autority u žáků je pro učitele zásadní především na začátku kariéry nebo při nástupu do nové školy, tedy při příchodu do nové třídy a v období seznamování se s ní. Bezprostředním postojem dětí v této situaci je testování pedagoga, lidově řečeno „zkouší, co vydrží“. Nejedná se o šikanu, ale o počáteční vyjasňování rolí. Tento proces je naprosto přirozený! Děti si totiž tímto způsobem hledají pravidla. Navenek to sice může působit tak, že nechtějí být ničím svázány a rády by si dělaly bez omezení cokoli, co chtějí, ale skutečnost

---

⁴³ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: KAROLINUM, 1998, s. 87. ISBN 382-233-97.

⁴⁴ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 68. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁴⁵ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 18. ISBN 978-80-7387-436-0.

⁴⁶ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 25. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

je taková, že chtějí stanovit hranice, protože je potřebují. Hranice strukturují svět a navozují pocit bezpečí. A právě jejich překročením vybízí učitele k tomu, aby dal najevo, že to nelze a nenechal počin beztrestně projít. „Zlobení“ je jejich způsob komunikace, kdy se vlastně ptají: *kdy už konečně přijde limit, za který my dál nemůžeme?*

Přirozenost revolty dokládá výňatek z kapitoly vývojové psychologie: „Dospívání (mezi 11. a 20.-22. rokem): dobře známá je pubescentní – lidově „pubertální“ – vzpoura proti autoritám. Rodiče se dospívajícím často jeví jako omezení, staromódní, „nemožní“. Nacházejí protiváhu rodiny ve skupině vrstevníků, která je pro ně vysokou autoritou a ve které tráví mnoho času.“⁴⁷ Rodičům odpovídají také pedagogové a skupinu vrstevníků představují spolužáci. Z toho se dá vyvodit, proč se často kolektiv třídy spolčí proti učiteli. Je to jedna z hlavních příčin šikany ze strany žáků – pokud má agresor vyšší autoritu než samotný vyučující, má také větší vliv na celou skupinu.

V souvislosti s dospíváním bych ráda učinila ještě jednu krátkou poznámku, na co by si učitelé měli dávat při výkladu pozor – mládeží totiž „hýbe sexualita“ a „libují si v dvojsmyslných narážkách, respektive v záměrně dvojsmyslných výkladech učitelova projevu.“⁴⁸ Pokud mu nepříjde vhodné reagovat vtipnou či odlehčenou odpovědí a cítí se v těchto trapných situacích nepříjemně, je na místě se vyvarovat zdánlivých dvojsmyslů, (pokud je vůbec možné, aby tak mladiství žádnou věc nevníkali).

6.4 Šíření morální náказы

„Jedinci, kteří dokáží formou šikánování překročit hranici násilí, kterou se ostatní bojí porušit, se stávají předmětem obdivu některých svých spolužáků.“ Důsledkem je sekundární příčina šikánování, „neboť spolužáci, kteří dosud nikoho nešikanovali, tak mohou – když vidí, že to jde a když je agresor navíc předmětem obdivu – začít činit.“⁴⁹

Rovněž učitel nesmí dopustit, aby mělo dítě s takovým jednáním úspěch. Nepotrestaná nebo nějakým způsobem nevyřešená agrese vůči učiteli je jako povolení pro překračování

---

⁴⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: příručka pro studenty*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2013, s. 279. ISBN 978-80-262-0532-6.

⁴⁸ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 40. ISBN 978-80-7387-436-0.

⁴⁹ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003, s. 57. ISBN 80-86642-08-9.

pravidel. Zapříčiní posunutí norem, což se těžko vrací zpět, proto je důležité být důsledný – jakékoli porušení pravidel, která jsme si předem odsouhlasili a jsou daná, nesmí projít.

6.5 Typy učitelů náchylných k viktimizaci

Setkala jsem se s několika příběhy šikanovaného učitele, které mi vyprávěli žáci z dané třídy, a velmi často začínaly vysvětlením: byl **jiný**. Ať už šlo o vzhled (například velký nos, uši, způsob oblékání), hygienickou vadu (nadměrné pocení, neoholené podpaží u ženy), nebo povahu, postoje a hodnoty (vyznávání nějaké víry, extremistického hnutí, o dvacet let mladší manžel). V naší profesi je jednoznačně nezbytný také dobrý projev a způsob mluvy. Vysoký nebo příliš hluboký hlas, nadměrně zpěvavá intonace nebo naopak monotónnost, příliš pomalé tempo mluvy, především různé vady řeči jako koktavost a tak dále, to vše může vzbudit posměch žáků a cokoli z toho mohou zneužít k ofenzívě.

Proto často vytvářejí přezdívky, kterými skrytě (nebo také ne) učitele jmenují. Ti troufalejší nahlas vynesou k odlišnosti vyučujícího nějaké připomínky, snaží se ho zesměšnit, rozčítit, ublížit mu. Aby toho dosáhli, zamíří na místo, kde je oběť zranitelná – stejně jako učitel po určité době seznamování dokáže identifikovat, kde mají žáci své slabiny a jak se třídou manipulovat, tak i děti po čase vycítí, na co je učitel citlivý, (případně kde končí jeho schopnosti, moc, trpělivost,) a na tuto slabinu zaútočí.

Tento moment je klíčový, protože rozhoduje o dalším vývoji. Buď učitel zareaguje projevem slabosti, kdy neudrží své emoce na uzdě (otevřeně je projeví například hysterickým křičením nebo se rozbrečí), agresor okamžitě získává převahu, má pocit vítězství a přesně taková reakce ho podnítlí k pokračování, či dokonce přitvrzování. Nebo zachová klid, útok si nevezme osobně a rozmyslí si svou odpověď, nejlépe trefnou, vtipnou, může vyjadřovat lhostejnost, pokud to bude ze strany žáka již příliš přes čáru, může následovat nějaký trest. Abych byla konkrétnější, kdyby měl například starší učitel již vypadané vlasy a nějaký student měl drzou poznámku k jeho pleši, může s klidnou hlavou odpovědět něco ve smyslu „No a co?“, dalo by se vymyslet spoustu vtipných odpovědí, kterými si získá zbytek třídy a nejspíše i onoho studenta. (Například: „Za to může moje přání z dětství – vždycky, když mě otec tahal za vlasy, chtěl jsem být plešatý.“) Ale není dobrým řešením předstírat, jako že průpovědku přeslechl, nebo ji zcela přejít. Agresor bude nejspíše usilovat o pozornost a toto by jeho útoky nezarazilo, naopak by se opakovaly a

pravděpodobně by vymýšlel horší nadávky, kterými by dotyčného urazil, aby získat pocit převahy.

Kromě jinakosti může být rizikové, možná paradoxně, také **autoritářství**. Termínem **agresivní oběť** označují Glover – Gough – Johnson – Cartwright (2000) skupinu žáků, „kteří jsou zároveň oběťmi šikany i šikanujícími.“⁵⁰ Podle mého názoru učitel, který žáky šikanuje a zdánlivě možná působí nedosažitelně, i tento se může stát terčem šikany. Jde o takového učitele, který uplatňuje vůči žákům autoritářský styl vedení, „zdrojem jejich zájmu o povolání může být potřeba stavět se do role významné autority, která může ovládat, přikazovat, manipulovat a trestat. Dále potřeba cítit se nadřazení a malá sebedůvěra, až pocity méněcennosti.“⁵¹ Zpravidla používá nepřiměřené tresty, psychicky žáky terorizuje nebo dokonce bije. Proti takové autoritě se vždycky budou děti bouřit. Pokud nejsou stížnosti žáků vyslyšeny a týrání pokračuje, může se jeho jednání dokonce obrátit proti němu, kdy žáci budou chtít vzít spravedlnost do svých rukou a naplánují adekvátní pomstu.

Tento rozkol může být způsoben i opačným pořadím šikany – z oběti se stane agresor. „Jejich chování je pokusem ukázat svou sílu a zároveň doznáním jejich neštěstí.“⁵² Nicméně se domnívám, že se tento typ agresivní oběti vyskytuje u dětí a mládeže, nikoliv u pedagogů. V žádném případě, který jsem vyslechla nebo viděla, nebylo takové chování, kdy by například kvůli šikanování sedmou třídou naopak vyučující šikanoval svou jinou třídu, se kterou má dobré vztahy – té si spíše bude vážit.

Podle slov některých studentů takovému učiteli podobné zacházení patří. Jako zaslouženou hodnotí dokonce šikanu **nekvalitního** učitele, který podle jejich vyjádření nemá za katedrou co dělat. (O nich jsem se již zmiňovala v souvislosti se získáním a ztrátou autority.) Opakem agresivního učitele je naopak „až moc **hodný**“ učitel, kterému hrozí šikana možná ještě více.

Příčinou šikany může být také učitelova **vztahovačnost**. Častou chybou, které se učitelé dopouští, je, že se sami začnou stylizovat do role oběti, nemusí tak ani činit vědomě. Pokud si útok na svou osobu bere příliš k srdci a dá to nějakým způsobem najevo (například

---

⁵⁰ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003, s. 48. ISBN 80-86642-08-9.

⁵¹ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 146-147. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁵² BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003, s. 48. ISBN 80-86642-08-9.

výbuchem vzteku), tento přístup může žáky jen podnítit k pokračování nebo třeba zesměšňování. Když v této chvíli dokáže být nad věcí, pokusí se o určitý nadhled, bude mít větší odstup, a tím možnost k více promyšlenému a racionálnímu řešení. To je nesmírně důležité pro úspěšné řešení konfliktu. V opačném případě, kdy učitel projeví známku slabosti, se může agrese rozvinout do širších rozměrů.

Emočně labilní jedinci nejsou schopni tak psychicky vyčerpávající profese. Je nutné udržet dvojí pozornost – vnímat, co se děje uvnitř nás i co se děje ve třídě. Učitel by se proto měl naučit emoční sebeobraně, k tomu dobře poslouží technika „mindfulness“, jejíž klíč spočívá v tělesné všímavosti, pojmenování emoce a akceptace emoce.⁵³

Opakem výše zmiňované vztahovačnosti je obranný mechanismus, který tkví v přenášení zodpovědnosti na žáky, což je „prostředkem, jak se lze v situacích, kterým člověk nerozumí a které nezvládá, bránit úzkosti (...) Tak si učitel zachová dobrý obraz o sobě samém: *Jsou drzí, líní, vůbec se nesnaží*. Učitel z takové situace vyjde čistý a nemá žádné pochybnosti o tom, kdo situaci zavinil.“⁵⁴ Nicméně tento přístup problémy nevyřeší.

6.6 Nová třída – nastavení pravidel

Při příchodu do nové třídy hraje velkou roli **první dojem**, zároveň platí, že „nemůžeme očekávat, že si nás žáci oblíbí od prvních okamžiků, a navíc nemáme s žáky vzájemně žádné zkušenosti, na základě kterých bychom mohli budovat osobní vztahy.“⁵⁵ Je dobré nespolehat se na automatickou lásku a přízeň dětí (zvláště u dospívajících), a tím se vyvarovat deziluzi.

Nastavit si s dětmi pravidla fungování je naprosto nezbytné a musí se zformulovat co nejdříve, během prvních několika setkání. Jde tedy o určité normy, které nejsou stanovené ve školním řádě, přesto bez nich nelze vytvořit bezpečné a příjemné klima ve třídě. Mělo by se jim říkat spíše **dohoda**, protože bychom měli požádat žáky o jejich odsouhlasení, případně jim dát možnost přidat své vlastní požadavky.

---

⁵³ Zaznělo na semináři Lukáše Radostného a Martina Sedláčka *Emoční sebeobrana pro učitele* dne 1. prosince 2016.

⁵⁴ AUGER, Marie-Thérèse a Christiane BOUCHARLAT. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Praha: Portál, 2005, s. 42. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-907-0.

⁵⁵ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 80. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

Tato pravidla mohou být řečena pouze ústně a být preventivně nebo v případě potřeby připomínána, doporučila bych je však někde ve třídě viditelně vystavit, což jsem viděla ve většině tříd základních škol.

Nejlepším možným postupem je zřejmě nejprve ujasnit si sami pro sebe, kde bychom chtěli nastavit mantinely, které děti nesmí překročit. Na to se potřebujeme zamyslet nad tím, co pro nás znamená kázeň. Každý pedagog má odlišnou představu o kázni – co je v pořádku pro nás, nemusí být příjemné pro jinou kolegyni (například hluk při skupinové práci, tzv. „pracovní šum“). Je důležité nastavit si pravidla podle svých vlastních schopností a předností, podle toho, v čem se cítíme být dobří, zároveň si být ale dostatečně sebekriticky vědomi toho, v čem silní nejsme (například slabý hlas). Utvoříme si tedy a třeba sepíšeme vlastní pojetí kázně, co děti ještě smí, co už ne, abychom se v tom jako učitelé cítili dobře a vydrželi tak fungovat třeba 35 let. Poté můžeme tuto informaci předat dětem (nikoliv tedy považovat své poznámky za hotová pravidla, ale diskutovat o nich) – měli bychom jim říci, jak vypadají naše priority, potřeby, představy o tom, jak tu budeme společně fungovat. Zároveň bychom měli žáky vybídnout k tomu, aby nám sdělili, zda jim to vyhovuje, či ne, co se jim líbí a nelíbí, co mají nastavené jinak... K diskuzi se dá využít komunitní kruh.

I když se pravidla společnými silami nastaví, děti mají samozřejmě tendence stále je překračovat. To však samo o sobě nemusí být nic patologického, ale naopak, je to normální a přirozené – volají tak po komunikaci s učitelem. Tak, jak rostou, se jinak chovají a mají jiné názory a potřeby, proto vyžadují neustále přenastavování pravidel. Zároveň platí, že každé dítě je individuální a různorodě se vyvíjí. Nemohou se tedy měřit stejným metrem – předpisy nelze nastavit například způsobem: pokaždé, když bude někdo skákat do řeči, dostane černý puntík. To by pak například introvert, který skoro nemluví, i když je tázán, nedostal za celý rok žádný, zato nějaký extrovert by jich mohl nasbírat dlouhou řádku; přitom má ale zcela odlišnou povahu a potřebu v tom, že zkrátka nevydrží nevykřiknout, když má velkou touhu něco sdělit. Není to úplně správné, ale také nevidím důvod, proč by za to měl být trestaný. Podobně by například děti s ADHD⁵⁶ mohly mít dovolené chození po třídě, pokud jim to pomůže k vyšší kázni. Ve chvíli, kdy jsou zároveň schopni respektovat

---

⁵⁶ ADHD = hyperaktivita s poruchou pozornosti

potřeby ostatních dětí a nijak jim nenarušují pracovní prostor, je to v pořádku. Děti si navíc samy umí říct, jak se jim nejlépe pracuje a funguje v rámci třídy, a když učitel jejich potřeby ctí, pak třída spolupracuje perfektně. Ale samozřejmě i on má své potřeby (své osobní, nikoli často zaměňované potřeby vzdělávacího systému). Proto by pravidla měla být nastavená tak, aby vyhovovala všem členům třídy – jak introvertům, extrovertům, žákům s ADHD, dyslektikům atd., tak i samotnému učiteli.

6.7 Rovnost všech žáků a učitelů

Mít ukázněné děti znamená být s nimi na jedné lodi. To je to nejvíce podstatné pro to, aby vůbec byly schopné se svým učitelem o nekázni jednat a pracovat na ní a aby to vnímaly jako společnou práci – nejsou to požadavky, které chce jen učitel, ale všichni ve třídě se chtějí cítit dobře. Znamená to mít rovnocenná práva a také povinnosti. Patří do toho například i společné přezouvání s dětmi (na všech základních a středních školách, možná na pár výjimek, je zavedené pravidlo nosit ve škole přezůvky), avšak je mnoho učitelů, kteří si svou obuv nechávají. I takový detail mohou děti vnímat a hodnotit jako nespravedlnost a na tu jsou velmi citliví. Ve chvíli, kdy chceme něco po nich, oni mají právo vyžadovat to po nás. Dále to může být třeba napomínání, děti mají plné právo učitele upozornit na chybu, protože i ten je neustále napomíná, upozorňuje, opravuje.

Ráda bych uvedla jako příklad vzájemné rovnocennosti příběh jedné paní učitelky, která na škole v přírodě mimo jiné zavedla pravidlo, že se za každé sprosté slovo za trest dělaly kliky. *Ujela mi noha na skále, takže jsem tam sprostě zaklekla, dole bylo mokro a bahno od řeky, ale také jsem musela zakleknout a poctivě „zaklikovat“, aby to bylo nastejno.*

Respektování pravidel musí být oboustranné, a to úplně ve všem, i např. v naslouchání, což je kvůli počtu dětí těžké. Oni musí v hodinách poslouchat náš výklad, tudíž bychom si i my učitelé měli dávat pozor na to, abychom žáky neodbíjeli. Když to ale z nějakého důvodu nelze, dá se dětem otevřeně a upřímně říct, co potřebujeme, například pět minut pauzy. Oni to akceptují – přijetí učitele jako autority je tam vždy právě v tu chvíli, kdy dovedeme říct *Já na to nemám*. Jak už jsem zmiňovala v kapitole o autoritě, toto jí naopak zvyšuje, a tím paralelně i kážeň.

6.8 Schopnosti a dovednosti ideálního učitele

Zkušení učitelé se shodují na tom, že základem pedagogického úspěchu je **důslednost**. Je nezbytné neslevovat ze svých požadavků a nastavených pravidel, které jsou s žáky domluvené a které samozřejmě zahrnuje školní řád. Bez určité dávky přísnosti a pevné ruky se nelze obejít. Týká se to obzvláště zmiňovaných začátků, kdy si učitel se svojí třídou teprve buduje vztah. Po čase je možné pozvolně ubírat na tvrdém přístupu a přidávat více uvolněnosti, zábavy (i když stále střízlivě, s určitou mírou). Obráceně to ale uskutečnit nelze. Těžko by učitel pochodil, kdyby s dětmi začal bez pravidel, vše by bylo dovoleno, a v momentě, kdy by zaznamenal přílišný chaos a anarchii a vymknulo by se mu řízení třídy z rukou, by teprve chtěl nastolit pravidla a přísný řád. Nemusíte se bát, „že si uděláte krátkodobé nepřátele – pokud se máte stát oblíbenými, musíte ukázat, že se nebojíte být i neoblíbení“⁵⁷. Důslednost stojí spoustu námahy, přináší však své ovoce.

Nejlepší možná kombinace s důsledností je **laskavost**. Dospělí často vzpomínají na své oblíbené vyučující se slovy „byla přísná, ale měla nás ráda“. Pro děti i mládež je velmi důležité vědomí toho, že k nim má učitel kladný vztah, a potřebují cítit, že je učitelova autorita uplatňována pro jejich dobro. (Je zcela správné uplatňovat učitelskou autoritu, dokud je užívána k tomu, aby se žáci něčemu naučili.)⁵⁸ Proto by nemělo být žádné porušení pravidel opomenuto, zároveň by se k němu však po vyřešení či potrestání neměl učitel vracet a žádným způsobem ho připomínat, pokud byl přestupek odčiněn. Učitel by měl především jednat „férově“.

Být **spravedlivý** není vůbec lehké. Je to ale základní předpoklad pro to, aby si od sebe své žáky neodvrátil. Mimo jiné to znamená vytváření rovných příležitostí ve třídě (nikoho nediskriminovat, nemít předsudky a podobně). Značně problematická je také například otázka kolektivních trestů (více ji ale z důvodu držení se tématu rozvádět nebudu). K tomu, aby si svou třídu pedagog neznepřátelil, by se měl snažit každý spor (ať už mezi spolužáky, nebo mezi svojí osobou s jednotlivcem) snažit vyřešit takovým způsobem, aniž by došlo ke křivdě. Té se dá předejít jedině **komunikací**, která je základním stavebním kamenem každého typu vztahu. Při ní je důležité používat popisný jazyk místo posuzujícího. Většinou

---

⁵⁷ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013, s. 106. ISBN 978-80-262-0367-4.

⁵⁸ Tamtéž, s. 117.

bohužel nemůže dojít k příznivému řešení pro obě strany, v tom případě je na místě opět prostřednictvím komunikace podat argumenty, důvody pro dané rozhodnutí. Příhodné proto je naučit se **asertivitě**⁵⁹, dovednosti, díky které se dá i nepříjemná věc sdělit takovým způsobem, že bude pro druhého snazší ji přijmout. Součástí tohoto procesu by měla být i **empatie**, pomocí vcítění se do všech účastníků konfliktu zajisté učitel dojde ke smířlivějšímu řešení. Postup při řešení sporů by měl být tedy následující: je podstatné každého vyslechnout, být racionální a učinit kompromis, případně stanovit adekvátní následky, které pro všechny vyplývají, a svůj verdikt by měl poté jasně zdůvodnit. **Naslouchající** učitel je tím ideálním. (Jak jsem uvedla výše – protože práva a povinnosti by měla být stejná u žáka i vyučujícího, jenž vyžaduje pozornost studentů po celou vyučovací hodinu, sám by tedy měl v případě potřeby dětí věnovat svůj čas jejich výpovědím.) Platí to zejména u hledání jádra problémů, proč se určitý žák dopustil prohřešku. Poté je nejlepší požádat přímo žáka, aby sám navrhl svůj trest nebo řešení (pokud ho nevymyslí, měli bychom si nechat odsouhlasit náš návrh, jedná se o tzv. partnerský dialog, který navíc „podporuje samostatné řešení problémů“)⁶⁰.

Další vlastnost, které se podle mého názoru dá naučit a proměnit ve schopnost, je **přizpůsobivost**. Každá školní třída má svou určitou energii – může být buď živá a aktivní, nebo naopak apatická a pasivní, může být takzvaný zlatý střed – a je důležité přizpůsobit se dané hladině energie, pokud možno být vždy o kousek výše. Ta se samozřejmě může měnit každý den nebo v jeho průběhu, proto by se měla při příchodu zaznamenat a podle toho sestoupat nebo vystoupat také se svým vysíláním energie a vystupováním. Je nemožné utiшит žáky, pokud učitel velmi hlučnou a rušnou třídu osloví nevýrazným hlasem nebo pokud nevstane ze židle za katedrou. To by se mohlo stát příčinou nekázně, proto by měl učitel být schopen vyvinout i velké množství energie, pokud je to potřeba k tomu, aby dynamice třídy stačil.

Častý omyl, kterému pedagogové věří, souvisí se znalostmi. Již jsem v této práci zmiňovala, že jejich nedostatek může být příčinou ztráty autority. Ráda bych ale zdůraznila,

---

⁵⁹ „Asertivita je praktický způsob komunikace a jednání, kterým člověk vyjadřuje a prosazuje otevřeně a přiměřeně své myšlenky, city, názory a postoje. Postupuje tak, aby nepřekračoval vlastní práva, ani práva ostatních lidí.“ (Vališová, 1998, s. 13)

⁶⁰ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013, s. 116-117. ISBN 978-80-262-0367-4.

že pokud učitel něco neví nebo se dopustí chyby, jeho respekt to nesníží v případě, že ji uzná. To se většina učitelů (a všech lidí obecně) nedomnívá, bojí se připustit sobě, a natož ostatním, že jsou omylní. Ale v momentě, kdy se třídě omluví a poděkuje za opravení, jeho autorita stoupá. Jeví se mi jako nejlepší řešení, pokud nevím odpověď na něčí otázku, přiznat, že nemám ponětí, případně dodat, že je to zajímavá otázka, a dotyčnému navrhnout, zda ji nechce zjistit doma a výsledek oznámit třídě (samozřejmě je důležité říct to způsobem, aby to neznělo pro studenta jako trest). Alternativní možností je například využít počítač a projektor a ihned na místě vyhledat odpověď na internetu, nebo opět pověřit tímto úkolem žáka s dovolením použití chytrého telefonu.

(Nejen) učitel by se měl také snažit o prosazení principů demokracie ve škole. Pavel Říčan zavedl šest zásad **demokracie ve škole**, tři se týkají rodičů, zbývající žáků: ptát se dětí na jejich názory a přání, dávat jim možnost volby a zavést žákovskou samosprávu.⁶¹ „Dreikurs vyzdvihoval výhody ‚demokratických‘ tříd, kde žáci 1. mohou spolurozhodovat o pravidlech chování, 2. jsou vystaveni spíše logickým důsledkům vlastního nesprávného chování než záměrně udělovaným trestům prováděným učitelem, 3. jsou motivováni k aktivní spolupráci při výuce spíše vnitřními výhodami vyplývajícími z účasti na učebních činnostech (např. ovládnutí procvičované dovednosti) než snahou získat vnější výhody (např. vyhnout se posměchu nebo dostat pochvalu).“⁶²

Představu **ideálního učitele** mají samozřejmě také samy děti. Mezi žáky základních i středních škol jsou prováděna šetření (nejčastější metodou pedagogického výzkumu je dotazník)⁶³, která si kladou za cíl vyzkoumat, jaký by podle nich měl učitel být, jaká má být jeho osobnost, aby si dokázal získat jejich přízeň. Uvádím zde výsledek výzkumu, který proběhl mezi studenty kvarty víceletého gymnázia:

„Výzkum se v první řadě zaměřil na otázku existence ideálního učitele, jeho fyzické charakteristiky, a teprve poté obrátil pozornost k osobnostním vlastnostem, pedagogickým schopnostem a vztahu s žáky. Většina respondentů hned zpočátku popírá existenci

---

⁶¹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995, s. 78. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

⁶² CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 1994, s. 45. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-014-6.

⁶³ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 48. ISBN 978-80-7387-436-0.

vysněného učitele, čímž nás upozorňuje na fakt, že se s nikým podobným v průběhu školních let nesetkali. Z hlediska nároků na vzhled, pohlaví a věk se přání studentů genderově různí – chlapci požadují atraktivní mladou kantorku a dívky mladého pohledného kantora. Co se týče osobnostních rysů, ideální pedagog by měl být spravedlivý, vtipný člověk se smyslem pro humor, měl by být pro žáky přirozenou autoritou, měl by mít určité charisma a měl by jít studentům příkladem. Z oblasti pedagogických dovedností si respondenti považují především umění učitele hodně naučit a srozumitelně vysvětlit učivo. Dalším častým požadavkem byla schopnost oživit a zpestřit hodinu, zaujmout žáky a zadávat jim méně domácích úkolů. Respondenti si nakonec také považují pedagoga, který o ně projevuje zájem, je chápavý a bere ohled na nejrůznější problémy žáků.⁶⁴

Je také jisté, že žáci si přejí mít ve třídě kázeň, protože díky ní se naplňuje potřeba bezpečí a jistoty a zajišťuje bezpečné školní klima – od vyučujícího očekávají, že jí bude umět nastolit.⁶⁵

6.9 Vedení třídy

Geoff Petty shromáždil ve své knize *Moderní vyučování* velké množství tipů pro pedagogy. Ráda bych citovala pouze několik rad, které se týkají vedení třídy (strategie řízení třídy přispívá sice velkým dílem k prevenci nekázně, není to však předmětem mé práce).

„Most od chaosu k pořádku má čtyři oblouky (...): efektivní hodiny založené na vhodně koncipovaném učebním plánu, organizační schopnosti, dobré vztahy učitel-žák a kázeň, které téměř nelze dosáhnout bez splnění přechozích bodů.“⁶⁶

„Většina kázeňských problémů vzniká ještě předtím, než vyučování začne – jsou přítomny již v plánu hodiny. Učitelé nevěnují dostatečnou pozornost činitelům ovlivňujícím motivaci. Práce žáků musí být zajímavá, a měla by proto zahrnovat činnosti nejrůznějšího druhu.“

---

⁶⁴ KOVAŘÍKOVÁ, Veronika. *Ideální učitel očima žáků kvarty* [online]. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra psychologie. Vedoucí diplomové práce Jan Mareš. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1439811300.pdf>

⁶⁵ BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011, s. 32. ISBN 978-80-7387-436-0.

⁶⁶ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013, s. 108. ISBN 978-80-262-0367-4.

Každý žák by měl mít nějakou činnost, ani příliš jednoduchou, ani příliš složitou. Snahu žáků je třeba v dostatečné míře oceňovat formou pochval a povzbuzení.“⁶⁷

“Přímá komunikace žáka s učitelem i kontrola žákovy práce jsou příklady zpětné vazby pro učitele. Bez ní nemůže vědět, zda se žák vůbec něčemu naučil. Úspěšná komunikace a učení se děje následujícím způsobem: co chci sdělit → co říkám → co posluchači slyší → jak tomu porozumí.“⁶⁸

„Jestliže očekáváte komplikace, nikdy neseďte za katedrou; procházejte po třídě a kontaktujte žáky očima. Není vůbec třeba, abyste byli o hlavu vyšší než žáci. Když probírám své vzpomínky, největší respekt dokázala vzbudit v žácích jedna paní učitelka, která neměřila více než metr a půl – prostě se postavila rovně a vypadala sebevědomě.“⁶⁹

“Kráčejte po místnosti pevným krokem, jako byste si byli naprosto jisti svou schopností skupinu ovládat. Snažte se působit sebevědomě a klidně, snažte se vzbudit dojem, že jste pánem situace – zejména pokud to není pravda!“⁷⁰

Dále doporučuji k přečtení kapitolu *Úspěšné strategie v práci s „problémovými“ žáky* z knihy *Učitel a problémový žák* (M. T. Auger, Ch. Boucharlat, 2005, s. 51-61), kterou zde kvůli velkému rozsahu bohužel necituji.

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 109.

⁶⁸ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013, s. 49. ISBN 978-80-262-0367-4.

⁶⁹ Tamtéž, s. 106.

⁷⁰ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování: Praktická příručka*. Praha: Portál (vydavatelství), 1996, s. 76-77. ISBN 80-7178-070-7.

7 Případy šikany pedagogických pracovníků

Dosud jsem se věnovala teorii nekázně a šikanování, kromě definic nebo důsledků zejména jejich příčinám a prevenci, přičemž jsem jen sporadicky uváděla příklady toho, s čím se napadení učitelé mohou v praxi setkat. V této části bych proto ráda veškerá svá tvrzení doložila případy, které se mi podařilo vypátrat na internetu, v knihách, a především pomocí rozhovorů s respondenty. (Bohužel u nás neexistuje centrální policejní evidence činů, kterých se dopustily děti ve škole a případy neeviduje ani MŠMT.⁷¹)

Cílem je shromáždit co nejvíce typů agresorů a situací neukázněného chování žáků, různé druhy fyzických i verbálních útoků, to vše zprostředkovaně nebo z přímé zkušenosti, a to jednak kvůli informovanosti, čeho všeho jsou žáci schopni, jednak kvůli případné identifikaci čtenáře s určitým případem, protože většinou si nemusí připustit skutečnost, že se jedná o agresivitu či šikanu a že právě on je (popř. se stává) obětí šikany.

7.1 Odbočka do historie

Na úvod přidávám několik úryvků z Týdeníku školství, který ukazuje, jak se před o něco více než sto lety řešily agresivní útoky na pedagogy.

„Pokud se k učitelům někteří rodiče chovali neuctivě, neponechávaly to úřady bez povšimnutí. Když například nechal učitel v Dolní Lhotě žákyni za trest po škole, rodiče si pro ni do školy došli a proti vůli učitele si ji odvedli domů, řešil to okresní soud v Poličce. Jeho rozhodnutí pak bylo sedm dnů vězení a pokuta 20 zlatých. Pokud rodiče neplatili řádně učiteli školné, jak se stalo například v roce 1871 v Panenských Břežanech, byl do vsi vyslán oddíl 40 vojáků s koňmi, které měla obec živit po celou dobu, než bude celý dluh zaplacen. A když nebyly děti řádně posílány do školy, opět se to řešilo u soudu.“

„K nejtragičtějšimu případu ale došlo v roce 1879 v Břevnově. Tam byl učitel Jan Bolard ve svém bytě napaden bývalým žákem. Ten ho omráčil kladivem a poté mu zasadil šest ran sekerou. Učitel na utrpená zranění zemřel, jeho vrah byl odsouzen na 17 roků.“⁷²

---

⁷¹ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 17. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

⁷² MORKEŠ, František. Učitel kontra rodiče a žáci aneb Jak se mění postavení učitele ve společnosti. *Týdeník školství* [online]. Praha: Dictum, 2007, XV. (14), s. 1. 11. dubna 2017 [cit. 30-06-2017]. ISSN 0862-9641. Dostupné z: <http://www.tydenik-skolstvi.cz/data/files/uvod-584.pdf>

7.2 Neukázněný jedinec

Nejprve bych ráda uvedla klasický obraz neukázněného žáka, který odmítá jakýkoli příkaz a neustále narušuje výuku, na učitele je vulgární. Vyprávěn je kamarádem Stanislava Bendla, učitelem jedné pražské základní školy, který *líčil situaci v jedné třídě šestého postupného ročníku, kde také učí. Nejvíce iritující je podle něho pocit bezmocnosti. Rodina nefunguje, nespolupracuje se školou, žák se neustále ohání svými právy.*

Jeho nekázeň je sice závažná, ale ne natolik, aby bylo dítě přes odpor matky posláno na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny, popř. umístěno do diagnostického ústavu. A tak učitelům nezbývá než hodiny v této třídě doslova přežívat. Na nezvladatelného žáka z 6. ročníku nic neplatí. Nikdo s ním nic nesvede. Vyrůstá v nepříznivém prostředí. Vychovává ho babička, matka je prostitutka. Ve třídě neustále vyrušuje, provokuje učitele, odmítá spolupracovat. Učitelce výtvarné výchovy odmítá dát žákovskou knížku a na její výzvu, aby s ní šel do ředitelny odpoví: „Nikam s tebou nepudu, ty krávo. Jdi si třeba vyhonit kundu do křoví!“

Ani můj kamarád si s ním neví rady. Když mu řekne, ať po vyučování počká ve škole, že si spolu musí promluvit, chlapec se ohání svými právy: „Na nikoho čekat nebudu. Na to nemáte právo, mě tady zdržovat.“ Podobně reaguje na výzvu jít s učitelem k ředitelce: „Na to nemáte právo. Já s vámi nikam nejdu.“ Kamarádovi na rozdíl od ostatních učitelek alespoň vyká. Kdyby měl tento hoch přístup ke zbrani, podle mého kamaráda někoho zastřelí – a byli bychom v USA.

Podle kamaráda je v takovéto situaci učitel zcela bezmocný. Vyslovil dokonce domněnku, že kdyby se mezi sebou dohodlo několik žáků a chovali se podobně, učitel proti nim nemá pražádnou šanci.⁷³

Skutečnost, že jsou děti čím dál více vulgárnější, dosvědčuje mnoho příběhů (kromě toho, že tento jev může každý pozorovat ve svém okolí). Verbální šikanování je mnohem častější než to fyzické, dětští a mladí agresori sprostými nadávkami na své učitele nešetří. Jak mi potvrdila paní ředitelka Základní školy Františkovy Lázně, nejběžnějším důvodem pro

---

⁷³ BENDL, Stanislav. *Ukázněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele*. Praha: Triton, 2005, s. 34-35. První pomoc pro pedagogy. ISBN 80-7254-624-4.

přivedení žáka do ředitelny je prohrěšek ve formě verbálního útoku (údajně nejčastěji spočívá v odmlouvání, například *Ne, já nejdu k tabuli, Já jsem ten papír nehodil, Zase máte něco proti mně!*). Ten se zpravidla trestá ředitelskou důtkou nebo snížením známky z chování na pololetním vysvědčení. Dále uvedla, že se (na dané škole) nejedná o opakovanou agresii, ale o ojedinělý mravní výkyv.

Sama jsem byla svědkem takové události v době svých studií na chebském gymnáziu, kde jsme první tři roky měli třídní učitelku vyučující český jazyk a hudební výchovu. Chodila jsem do tercie, bylo ke konci školního roku a zrovna probíhala hodina českého jazyka. Uprostřed učitelky výkladu se ozvalo zaklepaní a dveře otevřel žák sekundy a přímo do očí vyučující s ledovým klidem řekl: „Přišel jsem Vám jenom říct, že jste strašná kráva,“ načež třídu opustil. Následovalo několik vteřin ticha, třídní vypadala zaraženě, ale poté zareagovala smíchem a vysvětlila nám důvod – žákovi dala na vysvědčení známku horší, než si představoval. Nejvíce mě šokovala jeho drzost a to, že to udělal zjevně plánovaně i s uvážením následků. Avšak díky pohotové reakci učitelky se v naší třídě její autorita nijak nesnížila, naopak si podle mého názoru u nás získala větší úctu.

Bohužel jsou však běžné i horší vulgarismy, jako použil *žák 7. třídy, kterého učitelka při doзору o malé přestávce na chodbě napomenula, aby se nehonil s ostatními žáky. Ten pomalu dokráčel k učitelce a do očí jí řekl: „Vyser si voko, ty píčo!”⁷⁴*

Takové agresivní jednání není pro šikanu vyloženě příznačné, protože v prvním případě se již neopakovalo a nebyla to kolektivní záležitost, ve druhém navíc nebyla ani cílená, nejspíše by stejnou větu řekl i jiné osobě, která by ho napomenula. V následujícím incidentu z knihy Michala Koláře se již nejedná jen u vulgární výkřiky neukázněného jedince:

Chlapec přišel pozdě na hodinu. Učitel ho napomenul, čímž spustil lavinu nadávek a výhrůžek z úst svého svěřence, který tvrdil, že mu rozbije na cucky tu jeho starou škodovku. Celá třída se bavila. Pedagog nikoli. Byl paralyzován, žáka po chvíli vykázal za dveře a přešel to.

Při dalších hodinách mu žák nakreslil na záda ženské přirození, házel po něm slupky od banánů, střefoval se mu křídou do hlavy, chodil po třídě a srážel spolužákům věci z lavice,

---

⁷⁴ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 12. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

*lámal jim tužky, trhal knihy a vyhazoval je z okna. Jednou dokonce přinesl do třídy cihlu a házel ji po třídě...*⁷⁵

7.3 Šikana od učilišť přes základní školy až na gymnázia

Tento případ šikanovaného mistra byl dokonce medializovaný, došlo k němu během roku 2004 v Brně.

Deset učňů – ve věku kolem 16 let – Středního odborného učiliště strojírenského a elektrotechnického v Brně šikanovalo při vyučování svého mistra a zároveň si celou “akci” nahrávalo na video. Vedení učiliště začalo případ řešit až poté, když nahrávku odvysílala toto roku v červenci Česká televize v pořadu Fakta. Za šikanu mistra rozdala ředitelka učňům jen důtky.

*„Ten videozáznam koloval loni v létě Brnem. A všichni, kdo ho viděli, se zřejmě dobře bavili. Deset učňů na něm přímo při vyučování šikanovalo svého mistra, a ještě si ho při tom nahrávalo na video. Záznam je jen pro tvrdé povahy. Chlapci na něm několik desítek minut učiteli brání odejít ze třídy, rozepínají mu košili a nevybíravě ho pošťuchují. Navíc na něj hrubě pokřikují a navzájem se povzbuzují k ještě tvrdším útokům. Studenti pak svůj čin omlouvali tím, že nahrávkou chtěli jen upozornit na neschopnost svého učitele, s jehož výukou nebyli spokojeni.” (MF Dnes, 17. 3. 2004, s. A/6)*⁷⁶

Další příběh ze základní školy přepisují rovněž z knihy Stanislava Bendla, jemuž ho zprostředkovali studenti Pedagogické fakulty UK ze své hospitace na jedné sídlištní škole.

Učitelka českého jazyka (...) měla právě hodinu češtiny v 9. třídě. Přibližně tři čtvrtiny žáků poslouchaly hudbu z wolkmannů, aniž by věnovali učitelce jakoukoli pozornost. Zbytek třídy se mezi sebou hlučně bavil. Učitelka procházela mezi lavicemi a rozdávala žákům opravené písemné práce. Žákyně, která měla z písemky nedostatečnou, reagovala na svou známku zcela spontánně výkřikem směrem k učitelce: „Ty krávo, to je už šestá koule! To si snad děláš prdel, ne?!” V téže hodině, když učitelka procházela mezi lavicemi, hodil jí jeden žák pod nohy propisku se slovy: „Seber tu tužku, ty stará krávo!”

⁷⁵ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 150. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁷⁶ BENDL, Stanislav. *Ukážněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele*. Praha: Triton, 2005, s. 43-44. První pomoc pro pedagogy. ISBN 80-7254-624-4.

Brutalita mládeže nezná mezí – agresory by někdo mohl očekávat pouze ve výchovných ústavech, šikana učitelů se však vyskytuje i na gymnáziích.

V lednu 1998 zranil šestnáctiletý student gymnázia v Rájci-Jestřebá na Blanensku těhotnou učitelku němčiny železnou tyčí. Ve stejném roce ubil chovanec výchovného ústavu v Chrastavě na Liberecku kusem dřeva sedmačtyřicetiletou vychovatelku. Jedenapadesátiletá kolegyně, která jí přišla na pomoc, skončila v kritickém stavu v nemocnici. V prosinci 1999 sedmnáctiletý chlapec způsobil otřes mozku a další četná zranění vychovatelce na Vsetínsku.⁷⁷

Jedna má kamarádka chodila sice na prestižní gymnázium, ale i tam měla přímou zkušenost se šikanou jedné učitelky biologie a chemie. Tento příběh zároveň dokazuje, jak může být období začínajícího učitele rizikové:

Na gymplu jsme šikanovali jednu učitelku. Byla to mladá holka, byla do učení zapálená, ale neměla dostatečné znalosti. Navíc to bylo výběrové gymnázium, takže jsem už v tu dobu měla větší znalosti než ona. Samozřejmě ne ve všem, ale její problém byl v tom, že když se jí člověk na něco zeptal, nebyla schopná říct: “No tohle nevím, to já si do zítřka zjistím a řeknu vám to.” Ale místo toho jakýkoli dotaz, na který neznala odpověď, brala jako útok na svou osobu a těžce to snášela.

Ještě se to kloubilo s tím, že byla trošku asociální. Chodila blbě oblékaná, takže jsme pak na její hodiny chodili v tělocviku, měli jsme třeba tepláky vytažené až pod bradu.

Dávali jsme jí to dost sežrat. Šikana to tedy nebyla fyzická, ale takový ten psychický teror byl docela ostrý, že často musela z hodiny i utéct. Šikanovali jsme ji různými hloupými dotazy, trvali jsme na tom, že nám má odpovědět, jinak půjdeme za ředitelem, že nám nechce odpovídat a poskytovat informace. Vydírali jsme ji tím, že si na ni budeme stěžovat, což pro holku, která začínala, muselo být hrozné. Byl to útok na slabiny, i to oblékání, protože jsme věděli, že ji to zraní – to byla pro kolektiv ta páka.

---

⁷⁷ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 17. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

7.4 „Až moc hodná“ vs. agresivní oběť

Když učitel (častěji spíše učitelka) neumí být přísný, často tím lidé vysvětlují situaci jeho šikany. Uvedu jeden případ za všechny, který mi vyprávěl respondent, jenž vychodil základní školu v Novém Městě nad Metují.

Od šesté do deváté třídy jsme měli na hudebku jednu učitelku, měl jsem ji moc rád, bývala to nejhodnější učitelka na škole. Neměla ale vůbec autoritu, vždy se rozbrečela a odcházela ze třídy, nebo začala „hysterčit“, tomu se samozřejmě ostatní smáli. Takový problém měla s každou třídou.

Začalo to na přelomu naší 7. a 8. třídy, i když připravovala různé hry a aktivity, byli někteří proti. Bylo jich málo, ale ona to „hodila“ na celou třídu, takže se postupně přidávali další a další. Zpívat se chodilo dozadu na pódium, ale tihle zůstali sedět v lavici. Nejdříve s tím zkoušela něco dělat, pak ale rezignovala, nechala je sedět a věnovala se jen těm na pódiu.

Poté se jim dokonce snažila vyjít vstříc, ptala se jich, co chtějí dělat. Oni ale nevěděli. Byla to pro ně zábava, posmívali se jí, také vymýšleli různé přezdívky (kvůli červeným tvářím jí říkali rajče). Šikaně přidala i špatná pověst, protože třídy nad námi i pod námi se k ní chovali úplně stejně – ignorovali ji nebo se s ní hádali.

(Následně mi vyprávěl případ jiné učitelky ze stejné školy, která učila svůj první rok po vysoké škole. Děti si vymyslely zábavu, že pokaždé, když začala psát na tabuli a otočila se zády, začaly se smát. Učitelka pak skončila nejen s kariérou, ale dokonce v „blázinci“.)

Naopak obětí se může stát i autoritářský učitel, o kterém píše v podkapitole Typy učitelů náchylných k viktimizaci. K této úvaze mě inspiroval příběh jiného mého respondenta:

Když jsem byl v páté třídě, měl jsem jednu hrozně protivnou angličtinářku. Tato učitelka ještě studovala, ale bylo málo učitelek na angličtinu. Měla ještě holky na tělocvik a tam je neustále ponižovala, trvalo to asi čtvrt roku. Jednou to ale přehnala a když jsme se o tom my kluci dozvěděli, napadlo jednoho spolužáka jí to nějak oplatit. Naplnil houbu mýdlem (původní záměr byl, aby pak nešlo psát na tabuli), nakonec tím natřel celou podlahu. Učitelka přišla a v ruce držela spoustu papírů, uklouzla a všechno se rozletělo kolem.

Za celou svou třídu bych řekl, že jsme měli pocit hrdosti, protože jsme nastolili spravedlnost, byl to takový princip reciprocity. Nakonec to řešil ředitel, přiznalo se nás deset,

potrestáni jsme byli uklízením do konce školního roku. Učitelka taky vydržela do konce školního roku a pak ze školy odešla.

Toto sice není případ pravidelně se opakující šikany, nicméně dokládá to, jak žáci takového učitele vnímají a jejich potřebu odplaty.

7.5 Příčina šikany: odlišnost

Jako jednu z příčin šikanování učitele jsem uvedla jeho jinakost, jedná se o případy, kdy má oběť nějaký povahový, kosmetický nebo vzhledový handicap. Jedna respondentka se mnou sdílela příběh ze své základní školy na Praze 6.

Měla jsem na základce učitele, co učil OV, RV a VV, který byl v hnutí Hare Krišna. Neměl žádnou autoritu, spolužáci si dělali, co chtěli. Samozřejmě si zjistili nějaké zásady o tomto hnutí, což je třeba mít sex jen za účelem plození, on neměl děti, tak si ho kluci na rodince dost dobírali. Jednou mu ustříhl spolužák kus copánku, což je také znak HK, dávali mu brouky do třídnice, lepili prosté nápisy na záda. Jednou na výtvarce vytopili třídu, ucpali všechna umyvadla a pustili vodu naplno. A vyházeli z oken jeho oblíbené vázy z keramiky, co si vystavil. Dva spolužáci kvůli tomu byli vyhozeni a ten učitel následně odešel ze školy a nevěřím, že se někdy za katedru vrátil.

Příslušnost k takovému typu hnutí se u učitelů vyskytuje zřídka. Proto přepisuji dva příběhy jednoho svého respondenta, který chodil na druhý stupeň základní školy v Chebu přibližně před dvaceti lety, poté navštěvoval chebské gymnázium, podle mého názoru jsou podobné typy pedagogů častější:

Šlo o učitelku výtvarky. Ve třídě byl jeden žák, dvakrát propadlý, takže byl o hodně větší a těžší než my. Byl to „kápo“ těm hloupějším klukům, kteří se v něm zhlédli a brali ho za svého vůdce. Začalo to tím, že žáci během hodiny vstávali, šli si třeba doplnit vodu na vodovky, ale on chodil po třídě a prohlížel si výtvary ostatních. Učitelka ho napomínala, ale nic si z toho nedělal. Potom se přidal další kluk, který ho napodoboval, a ona to tolerovala. Někdy jí však došla trpělivost, když se třeba někomu posmíval (sám neměl nic, nekreslil, na známkách mu nezáleželo), tak se rozčílila, že mu zapíše do třídnice poznámku. On ji „ztopil“ a někam ji zašil. Nato učitelka odešla ze třídy, že to půjde ohlásit řediteli. Uplynulo už půl vyučovací

hodiny a ona se pořád nevracela. Ten kluk ji šel hledat a zjistil, že je v kabinetě. Vůbec za ředitelem nešla, asi se bála mu to říct.

Jednou se pohádali kvůli tomu, že pouštěl vodu a nechtěl ji zavřít. A jak byl o hlavu větší než ta učitelka a měl větší sílu, tak jí pod tu vodu strčil hlavu. Ona vyběhla, že jde k řediteli, načež jí už zkušeně sledoval – zase šla do kabinetu a tam brečela, takže z toho měl samozřejmě „srandu“.

Její problém byl také v tom, že nedokázala zakřičet bez selhání hlasu, aniž by to bylo komické. Stejný problém měla také jedna učitelka na gymplu, ta také učila výtvarku. Měla nějakou dušnost nebo jinou nemoc, prostě nedokázala na jeden dech dopovědět větu, musela mít hodně malou kapacitu plic. Když byla klidná, tak se jí to nedělo, ale když se rozčílila, nadechovala se dokonce i uprostřed slov, pak byl nádech o to hlasitější. Třída se tedy bavila tím, že ji schválně rozčilovala.

7.6 Cesta od obdivu k odsuzování

Dále uvedu vzorový příběh pro ukázkou vývoje šikanování, kdy agresor postupně strhne celou třídu a z váženého učitele se stane neoblíbený a zavrhovaný:

Následující příběh vyprávěla studentka, která jej zažila, když navštěvovala 7. třídu základní školy. Nejednalo se o jednorázový přestupek, ale o dlouhodobý přístup v chování jejího spolužáka k třídnímu učiteli, postaršímu pánovi, vždy velmi distingovanému, s širokým přehledem. Způsob jeho výuky nebyl ovšem moc přitažlivý. Hodiny byly jednotvárné, bez „náboje“; jednoduše: nuda. Spolužák, říkejme mu třeba Pepa, přišel v 7. ročníku do věku, kdy s ním přestávala být řeč. Rozhodl se, že všem ukáže, jaký je machr. Zahájil tedy celoroční bojkotování hodin tohoto učitele. Pokud nastala situace, že se vůbec do hodiny dostavil, zaujal místo ve své lavici a jal se houpat na židli. Učitel ho mírně napomenul a upozornil, že si takto může snadno rozbít hlavu.

Reakce Pepy byla přibližně takto: „Co kecáš, vole. Vždyť já se držím. No jo, ty mě budeš tak poučovat...“ Ve třídě to silně zašumělo a žáci očekávali reakci učitele. Ten vytřeštil oči a zařval: „Co si to dovoluješ, ty chuligáne! Takhle se chovat! Koukej se omluvit! A dej sem žákovskou knížku!“ Pepa reagoval slovy: „A za co? Průč, dyť sem nic neudělal...“

Tato komunikace skončila pouhým zápisem poznámky do žákovské knížky. Problém ovšem nastal v tom, že se tyto „rozhovory“ pravidelně opakovaly. Reakce učitele: zápis. Postavení učitele v očích žáků přešlo z částečného oceňování k úplnému zavržení. Naprosto ztratil autoritu. A navíc, Pepa svým chováním podnítil další spolužáky k podobným reakcím. Z vyučování se stala fraška. Učitel vždy málem přišel o hlas, ale chlapci si z ničeho nic nedělali.⁷⁸

7.7 Skrývání šikany a vztah vedení k šikaně zaměstnance

Jak jsem v práci několikrát zmínila, jsou tendence k zatajování šikany učitelů, nejen ze strany oběti, ale i vedení. To dokládá příběh jedné respondentky z jedné základní školy z Prahy 6:

S tou šikanou jsem se setkala na základce, takže je to asi dvanáct třináct let. Jednu učitelku třída o rok výš zničila. Byla to taková starší paní (mezi padesáti, šedesáti) a učila hudebku. Měla takový ten klasický přístup – lidovky a podobě. Nebyla moc přísná, asi menší autorita. Jednou jsme měli hodinu po třídě o rok starší (asi sedmá nebo osmá) a v té učebně byl strašný „bordel“ – převržené květináče, papírky na podlaze... fakt hodně. A ta učitelka seděla za katedrou a byla tak nějak mimo. S kamarádkou jsem pak zašla za třídní a řekla jí to, ona tu dotyčnou pak odvedla do sborovny a nám odpadla hodina. Bohužel nevím, jak to dopadlo, už si to moc nepamatuji a taky se to neřešilo veřejně (ta základka měla problémů více). Vím, že se pak nějak mezi žáky rozneslo, že tu učitelku šikanovala ta třída už déle. Ale je možné, že to bylo jen několik lidí ze třídy. Ono tam chodilo dost problémových případů... A ta učitelka se myslím už nevrátila.

K šikanování učitele mohou přispět i samotní kolegové, pokud ho před dětmi negativně hodnotí: *Učitel vejde do třídy, děti jsou neklidné, nesoustředěné, a tento učitel se neustále musí zastavovat ve výkladu, aby třídu uklidnil. Nakonec mu z úst „vypadne“ věta: „Kdo tady byl přede mnou?“ Žáci s velkou radostí odvědí: „Paní učitelka.../jméno/“ Pokud učitel*

---

⁷⁸ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 12-13. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

zareaguje slovy: „No, to jsem si mohl myslet,“ dává najevo žákům své mínění o kolegovi, ukazuje jim, že ani on si ho neváží a nemá k němu respekt.⁷⁹

Někdy je zoufalství šikanovaného učitele tak značné, že ho otevřeně přiznává, jako tato paní učitelka ve svém dopise řediteli (část textu):

Vážený pane řediteli, mám strach učit ve třídě 1. A. Prosím, zrušte mi dnešní poslední hodinu. Bojím se. Nezabezpečíte-li mně ochranu, budu muset odejít. Zdůrazňuji, že mám strach především z Nováka a Novotného. Ale i několik ostatních žáků se chová agresivně. Pro Vaši představu o neúnosnosti situace popisují následně chování čtyř hlavních aktérů.

Novák nastoupil do třídy až v říjnu a okamžitě začal rozkládat celou třídu. Výuka ho absolutně nezajímá. Pouští si hudbu nahlas z mobilu, tancuje při tom a vydává skřeky. Balí si v hodině cigarety. Nadává sprostě na učitele, říká, že je zabije. Ukazoval mi video, kde skinhead kope černocho. Hlásí se totiž k pravicové straně, uznává árijskou rasu. Pokládá za výborné, že jeho kamarád zbil policistu a vyrazil mu zuby. Jednou ve třídě hajloval. Když jsem mu chtěla dát poznámku, strčil do katedry. Vyhrožuje, že pokud ho někdo vyhodí ze školy, tak mu něco udělá, rozbije mu ústa... Zhlédla jsem u něj nůž.⁸⁰

7.8 Rezignace oběti

Šikana učitelky z jedné základní školy na Praze 1 z 9. ročníku byla zaznamenána na jaře 2001, kdy Stanislav Bendl hospitoval s kolegyní z katedry pedagogiky a dvěma studentkami z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy:

Vyučující byla zhruba padesátiletá učitelka, která připomínala spíše oživlou mrtvolu či počítač než pedagoga plného energie, tvořivosti a elánu. (...) Po svém příchodu do třídy se postavila před sedící žáky, kteří se s ní ani nenamáhali pozdravit a „počítačovým“ tónem řeči oznámila: „Napíšeme si písemku.“

Reakce žáků byly naprosto bezprostřední: „To určitě, to víš.“ – „Jdi do prdele ty krávo!“ – „Trhni si nohou, píčo!“ Jedna žákyně vstala, otočila se ke třídě a prohlásila: „Serte na ni. Nic nepíšem!“ Učitelka na neuvěřitelné projevy drzosti a vulgárnosti žáků vůbec nereagovala a

---

⁷⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015, s. 133-134. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.

⁸⁰ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 69. ISBN 978-80-7367-871-5.

dala jednomu žákovi v první lavici papíry, aby je rozdál ostatním. Žák se po chvíli zvedl a neochotným a klátivým pohybem se jal rozdávat papíry. Někteří žáci říkali, že žádný papír nechtějí. Když se jim octnul na lavici, zmačkali ho a na protest hodili na sebe. Učitelka si stoupla před třídu a úsečně řekla: „Opište si a doplňte.“ Poté se otočila zády ke třídě a na tabuli začala psát anglicky věty, ve kterých byly vynechány předložky, které měli žáci doplnit (...) Celých 10 minut zůstala učitelka ke třídě otočená zády a super pomalu psala text. Viditelně chtěla co nejvíce „natáhnout“ čas, neboť jak se ukázalo, v angličtině si nebyla příliš jistá (přeučená ruštinářka?).

Mezitím si třída žila svým vlastním životem. Pět žáků telefonovalo mobilem, další svačili, četli časopisy, prohlíželi si alba s fotografiemi, procházeli se po třídě. (...) Když nekázeň žáků nabývala vrcholu a nebylo na ni možno reagovat, učitelka se odvrátila od tabule a začala levou nohou vši silou dupat do země a hystericky ječet: „Nechte toho! Nechte toho!“ Poté se opět otočila k tabuli a hlemýždím tempem pokračovala v zadávání písemky (test na doplňování předložek zabral celou hodinu, ač by na něj stačilo sotva pár minut). (...) Žáci si napovídali, resp. na sebe přes celou třídu volali správné odpovědi.

Učitelka měla navíc v zadání několik chyb, na což někteří žáci posměšně reagovali. Jeden chlapec např. volal (s patřičnou dávkou jízlivosti a ironie) na učitelku, že dělá chyby. Učitelka dělala, že neslyší a ani se nenamáhala otočit se směrem ke třídě. Nato jiný žák reagoval výkřiky typu: „Paní učitelko, není Vám trapný, že Vás opravují Vaši žáci?“ Učitelka opět nic.

Přibližně po půl hodině učitelka dopsala zadání. S její tečkou za poslední větou měli žáci test doplněný. Když se jich však zeptala, kolik ještě potřebují času, prohlásili, že zbytek hodiny. Tak se i stalo. Žáci se ovšem příliš nesnažili předstírat, že pracují. Hlasitě se bavili, četli si, svačili, prohlíželi časopisy apod. Po zvonění se učitelka se třídou ani nepozdravila (nebyla k tomu při stupni nekázně ostatně ani šance), sebrala písemky, které žáci nechali na lavicích, a beze slova odešla.⁸¹

Extrémní případ zažil také Geoff Petty:

Jednou během roku, kdy jsem začal učit, jsem procházel školní chodbou a všiml jsem si, že jedna třída je celá vzhůru nohama. Žáci stáli na lavicích a pořvávali na sebe, vzduchem létaly

---

⁸¹ BENDL, Stanislav. *Jak předcházet nekázní, aneb, Kázeňské prostředky*. Praha: ISV, 2004, s. 84-85. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-14-3.

učebnice a v rohu posluchárny se dva chlapci rvali. Se sevřeným hrdlem jsem vrazil dovnitř, nasadil nejpřísnější výraz a zařval: „Usadte se na svá místa a čekejte, dokud nepřijde váš učitel.“ Má poznámka byla přivítána salvou smíchu a žáci škodolibě ukazovali na učitele, vtlačeného do kouta zmíněnými dvěma chlapci, kteří na něm cvičili své zápasnické umění.

82

Další z případů, kdy si učitel kvůli surové šikaně ponese těžkou psychickou újmu a může mít strach dokonce o svůj vlastní život, uvádí Michal Kolář:

Žáci na střední škole nařizli nohu od židle. Když si učitelka sedla, spadla na zem. Nato propukl hurónský smích a někteří z aktérů ji obklopili a házeli na ni slupky od banánů, zbytky od svačiny a papírky. Iniciátor této dlouhodobější šikany byl vyloučen. Po vyslechnutí verdiktu na výchovné komisi prohlásil, že pedagožku zabije a pěstí bouchal do dlaně. Týrání učitele nastartovalo u tohoto mladého muže nekontrolovanou agresi.⁸³

7.9 Nájemní výrostci

Kromě tělesných a slovních útoků dochází také k ničení majetku zaměstnanců školy školáky, zejména aut. Dokládá to příběh z publikace Stanislava Bendla, kterého informovala ředitelka jedné pražské základní školy. Událost trvala zhruba dva měsíce.

Žáci této školy, někteří dokonce už ze čtvrté třídy, si za částku 50 až 100 Kč najímali partu výrostků, mezi nimiž byli i někteří bývalí žáci školy. Ta „trestala“ učitele, kteří se z různých důvodů znelíbili některým žákům školy. Parta výrostků ve věku 15-17 let poškozovala učitelům auta, parkující před školou, na ulicích je častovala nadávkami a výhrůžkami. Došlo opakovaně k situaci, kdy členové party zfackovali o velké přestávce na školním hřišti učitelku. Tento příběh měl svou dohru na policii.⁸⁴

Týdeník školství ve svém 14. čísle, XV. ročník, dne 11. dubna 2007 uvedl případ, kdy jeden žák poslal svého otce a dalšího muže za svým učitelem, aby ho zbili. Sice jde o šikanu ze

---

⁸² PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013, s. 108. ISBN 978-80-262-0367-4.

⁸³ KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, s. 70. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁸⁴ BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001, s. 11. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.

strany žáka pouze zprostředkovanou skrze jiného násilníka, shledávám ale tento případ hodný citování:

Policie obvinila dvaadvacetiletého muže, který podle ní loni v prosinci na chodbě surově zbil učitele Základní školy Josefa Gočára v Hradci Králové. Druhého útočníka policie zatím nezná. Muži hrozí až dva roky vězení. Zbitý učitel je stále v pracovní neschopnosti.

Sedmapadesátiletého učitele podle policie nechal zbit jeden z jeho žáků z šesté třídy, údajně za to, že mu učitel dal facku. Učitele zbil otec žáka ještě s jedním mužem. „Druhého muže stále neznáme, obviněný o něm odmítá cokoli říci a nikdo ze svědků ho nezná,“ informoval zástupce ředitele hradecké policie Josef Macháček.

Obviněný muž se při výslechu na policii přiznal, policie ho vyšetřuje na svobodě. Učitel, který utrpěl středně těžká poranění, odmítl, že by zlobivému žákovi dal facku. „Paní zástupkyně mě přišla upozornit, že za mnou přišli dva Romové, kteří by si se mnou rádi vyřídili ten incident. Myslel jsem, že jim vysvětlím, proč jsem syna jednoho z nich napomenul,“ popsal učitel situaci před útokem. Muži učiteli poté zlomili podočnicový oblouk a kůstky na nose, povalili ho na zem a kopali do něj. „Útok trval tak tři až pět minut. Probral jsem se v krvi na zemi,“ svěřil se učitel. Po události hradecký magistrát navrhl, aby se do škol umístily kamery, které by sledovaly veřejné prostory. V některých školách kamerový systém už na bezpečnost učitelů i žáků dohlíží. (čtk)⁸⁵

7.10 Kyberšikana

Kybernetickou agresi zažívá každý pátý učitel. Kamil Kopecký z Univerzity Palackého v Olomouci uvedl, že „oběťmi kybernetického útoku se stalo 21,73 % českých učitelů. Potvrdil to *Národní výzkum kyberšikany českých učitelů*, do něhož se zapojilo více než 5 100 učitelů základních a středních škol ze všech krajů ČR. Kybernetické útoky na učitele se nejčastěji odehrávají na sociálních sítích. Mezi další ‚útočící‘ nástroje patří mobilní telefony, email, veřejný chat a www stránky. Výzkum uskutečnilo Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty UP ve spolupráci se společnostmi O2 Czech Republic a Seznam.cz.“⁸⁶

---

⁸⁵ TÝDENÍK ŠKOLSTVÍ. *Policie obvinila muže, který zbil učitele. Týdeník školství* [online]. Praha: Dictum, 2007, XV. (14), s. 2. 11. dubna 2017 [cit. 2017-06-30]. ISSN 0862-9641. Dostupné z: <http://www.tydenik-skolstvi.cz/data/files/uvod-584.pdf>

⁸⁶ KOPECKÝ, Kamil. *Kybernetickou agresi zažívá každý pátý učitel. Vedení školy o tom většinou neví*. Tisková

Autor dále prezentuje ukázky kybernetických útoků:

Bývalý ředitel Základní školy v Železném Brodu Jiří Pacholík dal po slovním konfliktu pohlavek 15letému žákovi. Spolužáci situaci natočili na mobil a zveřejnili na internetu. Důsledky: Po medializaci případu spáchal ředitel sebevraždu.

V roce 2015 vyhlásilo Fajn rádio soutěž *Udělej prank⁸⁷ na učitele a vyhraj Fajn lyžák za 750 000 Kč*. Příklad č. 1: *Žákyně v nestřeženém okamžiku nasypou učitelce do kávy uspávací prostředek. Učitelka usíná. Žáci ji vynesou před školu a probudí ji troubením na vuvuzelu. Všichni se učitelce smějí*. Příklad č. 2.: *Učitelka jde po chodbě a uvidí dítě, ležící v tratolišti krve, kterému trčí ze zad nůž. V šoku přijde k dítěti, načež se z vedlejší místnosti vyřítí maskovaný klaun s motorovou pilou v ruce. Učitelka začne prchat, běží chodbou a zastaví ji až žáci, kteří na ni křičí PRANK.*⁸⁸

7.11 Šťastný konec

Na závěr přidávám výpověď jedné mé kamarádky, která učí dva roky na jedné fakultní základní škole Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy:

Nastupovala jsem do školy ještě s jednou kolegyní, obě jsme vzaly paralelní třídy, čtvrtáky, takže jsme byly obě nové, obě začínající, obě jsme měly stejné třídy (stejně ročníkově, ale kolektivně jsou úplně jiné). Ona na rozdíl ode mě má svou metodiku, je hrozný pracant, není zatížená rodinou a závazky, takže každý den věnovala tomu, že ve škole zůstávala po práci šest hodin a dělala přípravy. Měla úžasné přípravy, to já bych v životě nedokázala, to, co ona měla všechno pro děti připravené – prezentace v PowerPointu, na interaktivní tabuli, na každý den. Ty děti měly úžasný program, a i hravou formou.

No ale celý ten první měsíc se z toho strašně zhroutila, protože kromě administrativy a tlaku ze strany rodičů si děti musí zvykat na změnu ze třetí třídy na čtvrtou, na novou učitelku... Najednou zjistila, že to má sice všechno skvěle připravené, ale ty hodiny se jí

---

zpráva. *E-Bezpečí.cz* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 14. června 2016 [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/88-kyberikana-uitel-2016-tiskova-zprava

⁸⁷ „prank“ = žert, šprým, naschvál

⁸⁸ KOPECKÝ, Kamil a René SZOTOWSKI. *Specifické formy kyberšikany učitelů v prostředí základních a středních škol* [online prezentace]. [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: <http://slideplayer.cz/slide/11658983/>

úplně „rozjížděly“, ty děti to vůbec nezajímalo, házely si tam po sobě papírky, bylo jim to jedno. Takže jim začala dělat černé puntíky, nevěděla si s tím vůbec rady a jela pak cestou poznámek do žákovských už po měsíci, po dvou, v té čtvrté třídě. A byla z toho hrozně nešťastná, protože věděla, že to takhle dělat vlastně nechce, zároveň už nevěděla, kam jinam.

Je to vlastně takový trochu příklad šikanovaného učitele, protože někteří ze třídy, konkrétně dva, ji opravdu strašným způsobem tlačili do kouta – a to je 4. třída, takže 10 let – a to byli kluci, kteří byli schopní na začátku hodiny sedět na lavici a kývat nohama, a ona neměla žádnou páku, jak je dostat do lavice, protože jim bylo úplně jedno, jestli dostanou poznámku nebo cokoliv.

Já jsem měla zase opačný problém, nebyla jsem schopná se “narvat” do výukových plánů, vůbec jsem nebyla schopná děti začít něco nějak efektivně učit, ale ta třída vlastně fungovala dobře, od začátku nám to šlapalo bezvadně - jenom se nám stávalo, že jsme třeba celý den ‚prokecali‘, místo toho, abychom se něco učili. Řešila jsem to, že jsem ve velkém pracovním skluzu a že nemám ani dostatečnou metodiku, tak jsem od ní čerpala různé metodické věci, příručky a tak, ona zas ode mě čerpala rady. Byla z toho hodně nešťastná, hodně brečela, hlavně asi přemýšlela na začátku, že s tím skončí, a pořád řešila, co dělá špatně. Když jsme o tom spolu mluvily, vždycky říkala: „Já nevím, co s tím mám dělat, mě ty děti vůbec nerespektují,“ a já jsem jí odpověděla: „Hele, možná se na všechno úplně vykašli a začni to dělat úplně opačně. Zkus začít respektovat ty děti.“ – „Ale vždyť já se snažím, já pro ně toho dělám strašně moc,“ – „To jo, ale možná ti dva kluci se tě jen snaží dohnat do nějakého kouta, protože potřebují to, abys ty začala respektovat tu jejich potřebu – třeba jako být vidět nebo dělat to nějak po svém.“

A ona šla strašně do sebe, se svou třídou potom na tom hodně pracovali, i potom s psychologkou, protože měla ve třídě šikanu mezi dětmi... a dobrý, teď učí a nějak si našla se svou třídou tu společnou notu.

8 Závěr

Říká se, že být učitelem není povolání, ale poslání. S tímto výrokem můžeme všichni, jež mají nějaké zkušenosti se školstvím (a každý máme povinnou školní docházku) jistě jen souhlasit. Někaké přednosti má člověk vrozené, většinu však získá během praxe.

Co je ale ze všeho nejdůležitější, je mít děti rád. Učitel by se měl těšit na své žáky, měl by v kolektivu cítit dobře, měl by s nimi chtít trávit svůj čas, třeba i na třídních výletech a školách v přírodě. "Zdravá" třída funguje pouze tehdy, pokud má učitel na prvním místě vztah s dětmi a vztah dětí mezi sebou, měl by tam pro své žáky být. Teprve pak vzniká bezpečné prostředí, které zaručuje efektivitu práce. Něčemu děti naučit by mělo být až na druhém místě a až na posledním příčku by měly patřit různé administrativní povinnosti a plnění závazků vůči zaměstnavateli. Především na začínající učitele je vyvíjen obrovský tlak, a tak mají tuto posloupnost přesně naopak. Primárně se ale učitel potřebuje sžít s kolektivem a nějak s ním pracovat.

Je nebytné udělat vše proto, aby se předešlo nekázni. Základ úspěchu spočívá v prevenci, tedy kázeň se řeší ještě před tím, než se vytratí. Dá se to učinit pomocí pravidel, na kterých se učitel se žáky dohodne společně hned z počátku školního roku.

Mnohým poruchám ve vztahu se žáky se dá předejít pomocí komunikace. Základní zásady komunikace by se měly uplatňovat ve všech mezilidských vztazích, s dospělými, a možná o to více s dětmi. Jedná se především o umění kontrolovat své emoce, stručně a upřímně vyjádřit své pocity (naučit se dovednosti cílené zpětné vazby – adresnost a konkrétnost), respektovat a tolerovat osobnost druhého, naslouchat jim, nacházet kompromisy, přiznat svůj omyl a pokusit se jej napravit.⁸⁹

Když už ale k nekázni dojde, neměl by se učitel dětí bát, naopak by se měl snažit jim tím více přiblížit. Pokud si se situací neví rady, měl by ji sdílet se svými kolegy a hledat podporu u vedení školy.

Nakonec bych ráda vyjádřila svůj obdiv a úctu všem pedagogům a odborníkům, kteří se zabývají problematikou šikany a snaží se s ní bojovat.

---

⁸⁹ VALIŠOVÁ, Alena. *Asertivita v rodině a ve škole aneb Zásady přímého jednání mezi dětmi, rodiči a učiteli*. 3. vyd. / Jinočany: H & H, 1998, s. 76-82. ISBN 80-86022-41-2.

9 Seznam použité literatury

- ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.
- AUGER, Marie-Thérèse a Christiane BOUCHARLAT. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. Praha: Portál, 2005. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-907-0.
- BENDL, Stanislav. *Jak předcházet nekázní, aneb, Kázeňské prostředky*. Praha: ISV, 2004. Pedagogika (ISV). ISBN 80-86642-14-3.
- BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-436-0.
- BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
- BENDL, Stanislav. Rozhovor: Se Stanislavem Bendlem o kázní na školách. In: *Respekt.cz* [online]. Praha: Respekt, 3. dubna 2010, akt. 5. srpna 2015. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/rozhovory/se-stanislavem-bendlem-o-kazni-na-skolach>
- BENDL, Stanislav. *Školní kázeň v teorii a praxi: učebnice pro studenty učitelství*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-432-2.
- BENDL, Stanislav. *Školní kázeň: metody a strategie*. Praha: ISV, 2001. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-80-3.
- BENDL, Stanislav. *Ukázněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele*. Praha: Triton, 2005. První pomoc pro pedagogy. ISBN 80-7254-624-4.
- BRADNOVÁ, Hana. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993, s.24. Klub čtenářů (Odeon). ISBN 80-207-0438-8.
- CANGELOSI, James S. *Strategie řízení třídy: Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 1994. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-014-6.
- ČÍSAŘOVÁ, Pavla. Chybovat je lidské. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2002, roč. 8, č. 5. ISSN 1212-9607.
- GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993. ISBN 80-85605-28-7.
- JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: KAROLINUM, 1998. ISBN 382-233-97.
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KOPECKÝ, Kamil a René SZOTOWSKI. *Specifické formy kyberšikany učitelů v prostředí základních a středních škol* [online prezentace]. Dostupné z: <http://slideplayer.cz/slide/11658983/>
- KOPECKÝ, Kamil. *Kybernetickou agresi zažívá každý pátý učitel. Vedení školy o tom většinou neví*. Tisková zpráva. *E-Bezpečí.cz* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 14. června 2016. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/doc_download/88-kyberikana-uitel-2016-tiskova-zprava
- KOVAŘÍKOVÁ, Veronika. *Ideální učitel očima žáků kvarty* online. Brno, 2012. Diplomová práce [online]. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, Katedra psychologie. Vedoucí diplomové práce Jan Mareš. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1439811300.pdf>
- KROC, Lukáš. *Šikana učitele v současném kontextu* [online]. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky. Vedoucí diplomové

práce Ivo Syřiště. Dostupné z:

<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120222909/?lang=cs>

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.

MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník: I. svazek, A-O*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000 – 22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/etodicky_pokyn_k_sikanovani.doc

MORKES, František. Učitel kontra rodiče a žáci aneb Jak se mění postavení učitele ve společnosti. *Týdeník školství* [online]. Praha: Dictum, 2007, XV. (14). 11. dubna 2017. ISSN 0862-9641. Dostupné z: <http://www.tydenik-skolstvi.cz/data/files/uvod-584.pdf>

PECK, M. Scott. *Nevyšlapanou cestou: nová psychologie lásky, tradičních hodnot a duchovního růstu*. 3. vyd. Přeložil Jan JAŘAB. Praha: Argo, 1996. ISBN 8072030361.

PEDAGOGICKÁ KOMORA. Skutečné platy učitelů jsou podprůměrné a mnohem nižší, než se uvádí. In: Radek Sárközi. *Pedagogicka-komora.cz* [online]. 16. dubna 2017. Dostupné z: <http://www.pedagogicka-komora.cz/2017/04/skutečne-platy-ucitelu-jsou-podprumerne.html>

PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování: Praktická příručka*. Praha: Portál (vydavatelství), 1996. ISBN 80-7178-070-7.

PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.

POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY. Statistika: Statistické přehledy kriminality. *Policie.cz* [online]. ©2017. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/archiv-statistiky-statisticke-prehledy-kriminality.aspx>

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: příručka pro studenty*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0532-6.

SOVÁK, Miloš a kol. *Defektologický slovník*. 3. upr. vyd. Jinočany: H & H, 2000. ISBN:80-86022-76-5

STŘELEČEK, Stanislav. et al. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-61-3.

TOMÁŠEK, Jan. Učitel jako oběť násilí – poznatky z viktimologického šetření na českých středních školách. *Pedagogika online*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2008, roč. LVIII, č. 4. ISSN 0031-3815. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=1091&lang=cs>

TÝDENÍK ŠKOLSTVÍ. *Policie obvinila muže, který zbil učitele*. *Týdeník školství* [online]. Praha: Dictum, 2007, XV. (14). 11. dubna 2017. ISSN 0862-9641. Dostupné z: <http://www.tydenik-skolstvi.cz/data/files/uvod-584.pdf>

VALIŠOVÁ, Alena. *Asertivita v rodině a ve škole aneb Zásady přímého jednání mezi dětmi, rodiči a učiteli*. 3. vyd. / Jinočany: H & H, 1998. ISBN 80-86022-41-2.